

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

KATEDRA BIOLOGIE

**MOŽNOSTI VYUŽITÍ ZAHRADY V CÍRKEVNÍ MATEŘSKÉ
ŠKOLE V LIPENSKÉ ULICI V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH PRO
ENVIROMENTÁLNÍ VÝCHOVU DĚTÍ VE VĚKU 3 – 7 LET.**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

České Budějovice 2010

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Lenka Smržová

Vypracovala:

Mgr. Lenka Jakešová

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**MOŽNOSTI VYUŽITÍ ZAHRADY V CÍRKEVNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLE V LIPENSKÉ ULICI V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH PRO ENVIROMENTÁLNÍ VÝCHOVU DĚTÍ VE VĚKU 3 – 7 LET**“ vypracovala samostatně a použila jsem jen pramenů, které cituji a uvádím v příloženém seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 30. 3. 2010

Lenka Jakešová

Děkuji M. M. Gemmě Urbanové, emeritní generální představené Kongregace sester Nejsvětější Svátosti, za svolení k napsání mé bakalářské práce.

Děkuji paní ředitelce Církevní mateřské školy Lipenská S. M. Serafině Bartůškové za všestrannou podporu při mém studiu a psaní této práce.

Děkuji Ing. Lence Smržové za vedení bakalářské práce, pomoc, cenné rady, nadšení, trpělivost a věnovaný čas.

Anotace

Bakalářská práce „Možnosti využití zahrady v Církevní mateřské škole v Lipenské ulici v Českých Budějovicích pro enviromentální výchovu dětí ve věku 3 – 7 let“ se zamýšlí nad využitím a přínosem zahrady v mateřské škole pro všestranný rozvoj dítěte předškolního věku. Zaměřuje se hlavně na oblast pěstitelských činností a zahradničení.

Teoretická část pojednává o funkcích zahrad v mateřských školách, o vhodném uspořádání a vybavení zahrad, o zastoupení enviromentální problematiky v Rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV) a specifikách předškolní výchovy.

V praktické části je využita metoda dotazníku pro zjištění zájmu a názoru na přínos těchto aktivit pro děti v Církevní mateřské škole Lipenská (CMSŠ). Dále je použita metoda přímého pozorování se záznamy do záznamových archů pomocí škálové stupnice. Tato metoda slouží ke zjištění všestranného rozvoje osobnosti dítěte ve vybraných výstupech ze Školního vzdělávacího programu.

Abstract

The bachelor thesis "Prospective use of the garden in the Church Kindergarten in Lipenská street in České Budějovice for environmental education of children between 3rd and 7th year of age" is concerned about utilization and benefits of the garden in this kindergarten for the versatile development of the preschool children.

It is mainly focused on the planting and gardening activities.

The theoretical part of the thesis deals with the function of gardens in the kindergartens in general and goes through the suitable garden layouts and equipment, the extent of environmental education in the General Educational Programme for Preschool Education (RVP PV) and the specificities of preschool education.

In the practical part, the questionnaire method has been used to ascertain interest and opinions on possible impact of these activities on the children in the Church Kindergarten in Lipenská street. In addition, a direct observation has been used. The results have been recorded using recording forms with evaluation scales. This method serves to find out the extent of child's personal development in some selected outputs of the School Educational Programme.

**„Vaší prací na záhoncích nejsme nadšeni jen my rodiče,
ale i Kristián. Cítí se příjemně důležitě,
váží si pak každé rozkvetlé květiny a pěkně mluví o stromech
a keřích. Znamená to, že tak prohlubuje i lásku k druhým.
Skupinka dětí se honila a Kristián šel raději k nádherným růžím
a začal je hladit a ke každé si přivoněl. Děkujeme Vám.“**

(Z poděkování od rodičů Kristiána z CMS)

OBSAH

1 ÚVOD	8
2 TEORETICKÁ ČÁST	
2.1 Funkce zahrady v mateřské škole.....	10
2.2 Závazné normy týkající se zahrad mateřských škol.....	16
2.3 Uspořádání a vybavení zahrady v mateřské škole.....	18
2.4 RVP PV a zastoupení enviromentální problematiky.....	25
2.5 Specifika předškolního vzdělávání a metody práce.....	28
3 PRAKTICKÁ ČÁST	
3.1 Cíl, stanovení předpokladů, použité metody.....	31
3.2 Charakteristika školy a vzdělávacího programu.....	32
3.3 Popis zahrady v Církevní mateřské škole Lipenská.....	33
3.4 Školní rok s dětmi na zahradě.....	37
3.4.1 Jaro na zahradě.....	37
3.4.2 Léto na zahradě.....	40
3.4.3 Podzim na zahradě.....	43
3.4.4 Zima na zahradě.....	45
3.5 Výzkumná část, vyhodnocení dotazníku.....	47
3.6 Závěry výzkumu a vyhodnocení pozorování.....	58
4 ZÁVĚR.....	65
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY.....	66
PŘÍLOHY.....	68

1 ÚVOD

Naše země je velmi krásná. Žasnu nad přírodou. Mám ráda lesy, rybníky, louky a květiny, jezera, hory. Obdivuji každou rostlinku i živočicha. Vnímám pestrost, barvy a rozmanitost života na naší planetě. Vede mne to k úctě k Bohu – Stvořiteli, k radosti z daru života, k úctě k ostatním lidem, přírodě i všemu živému. Je mi líto, když vidím, jak někteří lidé tuto krásu svévolně a bezohledně ničí. Je mi líto, když vidím odpadky a plastové lahve ve stokách, na silnicích, igelitové sáčky na stromech, zničené nové fasády domů, špínu ve městech, zašlapané žvýkačky do chodníků, nedopalky cigaret na cestičkách v parku. Je mi líto potulujících se dětí na sídlištích, které se často nudí a krátí si čas ničením čehokoli, co jim přijde pod ruku.

Jsem učitelkou v mateřské škole. Přemýšlím, jak pomoci a změnit myšlení i vztah k přírodě mnoha lidí. Stále znovu si uvědomuji, že musím začít sama u sebe. Je to dřina a náplň na celý život. Není to pro mne jednoduché a dělám spoustu chyb, ale nevzdávám se.

Děti mě pozorují. A nejen ony sledují můj život, vztahy, hodnoty i práci. Každý den jsem ve styku s dětmi, které jsou pro mne malými, křehkými, krásnými sazeničkami v zahrádce. Cítím se jako zahradník, který se o tyto sazeničky stará, pečuje o ně, chrání je a raduje se z jejich pestrosti, rozmanitosti a rozdílnosti, krásy i individuality. Těším se z jejich pokroku a růstu ve všech oblastech jejich života. Raduji se ale i z obohacení, které dávají tyto rostlinky mně osobně. Je veliké. Zahradník čeká, co mu z těch malých sazeniček vyrostě a jaký z nich bude užitek. Každá rostlinka vyžaduje něco trochu jiného, ale každá potřebuje lásku, bezpečí, pocit přijetí, dobrou výživu a ochranu. V naší zahrádce se děti učí vztahu ke světu, k druhým lidem, učí se žít a vnímat krásu tohoto světa. Také poznávat samy sebe. Nepochybuji o tom, že prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, má mimořádný vliv na jeho formování a růst. Věřím, že když vložím do malých sazeniček - dětí - lásku k životu a přírodě, nebudou ji ničit a budou se z ní radovat stejně jako já.

Proč vlastně píše práci o využití zahrady pro enviromentální výchovu dětí? Chci zjistit, jaký význam má v dnešní době zahrada a jaké možnosti poskytuje dětem předškolního věku i jejich učitelům. Co všechno se dá s dětmi na zahradě dělat a jaký je přínos těchto aktivit. Zvláště pak mě zajímá smysl pěstitelských činností. Pro mne i pro všechny, kteří budou tuto práci číst, by mělo být hlavním přínosem zamyšlení nad

významem zahrad jako prostředku výchovy a vzdělávání. Zaujímají mne nápady a inspirace pro práci s dětmi předškolního věku a možnosti dobrého využití prostoru školní zahrady.

Je škoda, pokud se zahrada v mateřské škole využívá jen ke hrám. Myslím si, že spektrum využití je mnohem širší. Může sloužit k relaxaci, odpočinku, zábavě, volné hře, řízeným činnostem, k rozvoji tvořivosti, smyslů, estetického myšlení, prožívání i k společenským, sportovním a divadelním akcím. Někdy ale slyším otázku: „Má ještě v dnešní době smysl starat se o zeleninovou zahrádku a pěstovat zeleninu? Nejsou pěstitelské činnosti už něčím přežitým, nemoderním, zastaralým a nepotřebným? V době počítačů, kdy se vše dá sehnat v obchodech a po internetu? Děti si raději hrají na zahradníky na počítači. Nechtějí se rýpat v hlíně.“ Někteří lidé by možná zařadili pěstitelskou zahrádku už raději do muzea a pojem zahrada jim nic neříká. Tak jak to tedy je? Jsou pěstitelské činnosti ještě i v dnešní době potřebné a užitečné nebo ne? Co přináší dětem?

Učila jsem v jedné vesnické školce, kde se školní zahrada využívala jen k volné hře dětí. V koutě tam měli kopečky, ještě ne zcela zarostlé záhonky, kam kdysi paní učitelky zasázely narcisky, ale jinak na záhoncích bylo mrtvo a pusto. Děti hrály občas fotbal, běhaly, točily se na kolotoči a klouzaly po skluzavkách. V dřevěném domečku si hrály na domácnost a různé moderní hry dnešní doby. Pak jsem se dostala do jiné školky. Tato školka je ve městě, má ale nádhernou zahradu. Velmi mne udivilo, když paní učitelka dala dětem na výběr, zda si chtějí hrát na pískovišti nebo si vezmou kolečka a půjdou „pracovat“. Děti si vybraly kolečka. Začala jsem přemýšlet: „Proč“? Čekala jsem opačný výběr. Je to pro děti něco cenného a zvláštního, co nedělají každý den? Je pro ně hra na zahradníky užitečná? Zábavná? Jsou dobře motivovány? Co přináší pěstitelské činnosti dětem v dnešní době? Chci tuto záhadu prozkoumat.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Zahrada v mateřské škole a její funkce

Zahrada je (či měla by být) plnohodnotnou součástí areálu MŠ. Podle platných norem, schválených v naší republice, mají děti trávit zpravidla dvě hodiny času dopoledního pobytu v MŠ venku. Je proto velmi vhodné věnovat zahradě stejnou nebo alespoň přiměřenou pozornost, jaká je věnována třídám.

Pobyt s dětmi na zahradě plní **funkci zdravotní**. Zahrada poskytuje možnost zcela volného pohybu na zdravém vzduchu, mírné namáhání svalů a otužování. Pobyt na čerstvém vzduchu se zvyšuje imunita, pohybem fyzická zdatnost a práci na zahradě se zlepšuje jemná a hrubá motorika dětí. Děti mají zvýšenou potřebu pohybu a zahrada jim uspokojení této potřeby poskytuje. „Potřeba pohybu u předškolních dětí je vyšší, než v jakémkoli životním období. Docentka Dvořáková uvádí, že až 80% lokomoce dítěte předškolního věku je běh. Děti by měly mít dostatek prostoru k přirozenému a volnému pohybu především venku, v době pobytu na zahradě nebo při části vycházky v bezpečném prostředí (park, hřiště, les aj.). Pohyb je také skvělou příležitostí pro vytváření sociálních vztahů a prosociálních dovedností.“¹

Naše děti často trpí (vinou zhoršených motorických a koordinačních schopností) respiračními a alergickými onemocněními. Časté jsou i úrazy. Počet alergiků v dětské populaci značně narůstá. Velmi mne zaujala informace z knihy „Učíme se v zahradě“ o nízké nemocnosti dětí v mateřských školách v Norsku i ve Švédsku. V porovnání s českým průměrem je velice nízká. V severských zemích pobývají děti minimálně 80% veškerého času, který tráví ve školce, venku - a za jakéhokoliv počasí. Děti chodí na celodenní výlety v jarních a podzimních sychravých měsících i v zimním mrazivém období. Na zahradě si hrají i v silném dešti, v kalužích, a nevadí to dětem, pedagogům ani rodičům. Nenechají se omezovat ve svých oblíbených činnostech počasím. Líbí se mi heslo: „Neexistuje špatné počasí, ale špatně oblečený člověk“. Dlouhodobým celoročním pobyt na čerstvém ovzduší se děti významně otužují a při pravidelném pobytu venku si vytvářejí úzký a přátelský vztah k přírodě již od nejútlejšího věku.

¹ SVOBODOVÁ, Eva. *Sociální dovednosti učitelky mateřské školy*. Č. Budějovice: PF JČU, 2007, s. 4.

Zdravotní stav obyvatel Skandinávie, ale také stav jejich životního prostředí, je ve srovnání s ostatními evropskými státy výrazně lepší.

„Hnutí Friluftsförbundet je něčím jako asociací pro podporu venkovního života. Toto hnutí provozuje zejména mateřské, ale také základní školy po celé Skandinávii. Krkolomný švédský výraz Friluftsförbundet můžeme do češtiny přeložit jako „pod širákem“ nebo také „venkovní“ či „outdoorová“ pedagogika. Hlavním heslem škol i školek pracujících s tímto programem je „zatímco vy chodíte do přírody občas, my jsme tam každý den“. Pedagogika „pod širákem“ je založena na vědecky podloženém faktu, že všechny děti ke svému správnému vývoji potřebují zejména dostatek zrakových, čichových, sluchových, chuťových a hmatových podnětů, informací, pohybu, sociálních kontaktů. Základní potřeby jsou jim zprostředkovány zejména hrou v přírodě, jež je obklopuje. Věci, které děti v přírodě nacházejí, jim pomáhají ve všech herních aktivitách, při rozvoji a správném utváření emocí, sociálních dovedností, pomáhají pochopit přírodu, se kterou díky tomu zůstanou pozitivně spjaté po celý svůj život. Jelikož náš mozek pro adekvátní stimulaci mozkových buněk potřebuje světlo, zvuky, barvy a další podněty, které jsou důležité zejména u dětí ve věku od narození do šesti let, tráví děti se svými pedagogy většinu času v přírodě, která všemi těmito stimuly bohatě oplývá. Děti se v přírodě učí rovnováze, hrubé a jemné motorice, skákat, lézt na stromy, zdolávat skály, číst mapu, orientovat se v přírodě a pečovat o ni, učí se fair-play, připravují si obědy ve formě pikniků, vyprávějí si a poslouchají pohádky.

Švédští psychologové Dahlgren a Szczepanski svými výzkumy z roku 1998 dokázali, že častý pobyt ve venkovním prostředí má kladný vliv na imunitní systém (nemocnost je nižší), motoriku (děti jsou zručnější, mají kvalitnější motorické dovednosti, nižší je výskyt úrazů), kreativitu (jejich hry jsou nápaditější), imaginativně-emotivní schopnosti a sociální dovednosti.²

Děti potřebují dostatek volného pohybu na čerstvém vzduchu a zahrady v mateřských školách by měly dětem tuto potřebu naplňovat. Zahrada poskytuje dětem i aktivní zábavu a dobrodružství. Pro děti z bytové zástavby může být zahrada v mateřské škole někdy jedinou možností, jak si bezpečně a spontánně hrát ve volné

² KOPŘIVOVÁ HEROTOVÁ, Tereza. *Proč jsou Švédové z Evropanů nejzdravější*. In Kolektiv autorů. *Učíme se v zahradě*. Ostrůvek: Chaloupky, 2007, s. 15.

přírodě. Zvláště v letním období je vhodné s dětmi na zahradě i stolovat a obědovat nebo svačit venku pod širým nebem.

Zahrada dále plní **funkci estetickou**. Děti vnímají krásy přírody, pozorují život kolem sebe, poznávají nejrůznější druhy živočichů, rostlin i přírodní zákonitosti. Příroda děti motivuje k tvořivosti. Často sbírají různé kamínky, přírodniny, ze kterých vznikají pod jejich rukama umělecké výtvary – domečky, obrázky, stavby. Úžas vzbuzuje v dětech spadané listí různých tvarů a barev. Sbírají je jako dárky pro maminky, využívají je spontánně k různým výtvarným technikám (např. landart) a objevují tak jejich krásu. Děti vnímají, co je v přírodě hezké a co ne. Rozlišují, zda je hezká příroda s odpadky nebo čistá bez odpadků. Poznávají pestrost života a jeho křehkost. Příroda u dětí rozvíjí **fantazii**. Z klacíku je najednou panenka nebo loď. Kmen stromu s vyčnívajícími kořeny poslouží dětem jako kuchyň.

„Děti ke svým hrám nepotřebují drahé hračky, hřiště vybavená plastovými výstřelky designových studií a se zpevněným podložím za miliony korun. Dítě v předškolním věku oplývá neomezenou představivostí: z dřívka si ve své fantazii vytvoří pirátský škuner, z kaluže je v mžiku Pacifik, z pískoviště Sahara. Příroda je pro všechny tou nejkrásnější a všemi potřebnými hračkami oplývající hernou.“³ S touto myšlenkou se zcela ztotožňuji a souhlasím s autorkou.

Zahrada jako část přírody slouží i k rozvoji **dovedností v činnostech dramatických** (např. hra O řepě, Jak roste semínko, O smutné cibulce...), **literárních** (např. Apolenka a tulipán, knihy ze života různých živočichů, rostlin). Četbu, dramaturgii, pohybové, výtvarné a další složky estetické výchovy lze na zahradě velmi dobře uplatnit. Děti si mohou přivonět ke květinám i bylinkám, k trávě. Poznávají vůně přírody. Přírodu si mohou v zahradě osahat. Mohou vnímat její krásy, tvary, barvy, pestrost změn ročních období svými očima. Slyšet rozmanitost ptačího zpěvu a zvuků přírody. Zahrada se může proměnit i v galerii, poslouží ke společným aktivitám dětí a rodičů (výstavy, besídky, dětské dny).

Zahrada má i **funkci výukovou**. Lze ji využít jako přirozenou výukovou učebnu, protože v ní děti zažívají přírodu na vlastní kůži. Mohou si vše osahat vlastníma rukama, tělem, všemi smysly, prožitkem. Mohou cítit hlínu mezi prsty, vůni květin, slyšet zpěv ptáků. Všim, co dítě ve školce dělá, se také vzdělává. Děti získávají

³ KOPŘIVOVÁ HEROTOVÁ, Tereza. *Proč jsou Švédové z Evropanů nejzdravější*. In Kolektiv autorů. *Učíme se v zahradě*. Ostrůvek: Chaloupky, 2007, s. 15.

vědomosti a znalosti o světě a vesmíru. Sledují oblohu, polohu slunce, změny ročních období, počasí. Získávají informace o životě lidí – o přirozeném koloběhu života, o povoláních a lidské práci i poznatky ze života živočichů, rostlin a stromů. Učí se chránit přírodu a svět kolem nás. Děti pozorují živočichy v jejich přirozeném prostředí, nejen namalované na papíře. Mohou například zkoumat žížaly, pozorovat ryby v jezírku nebo uspořádat šnečí závody. Pozorovat, jak jim roste tulipán, co se stane, když zapomenou rostlinky zalít. Zahradu lze využít k uskutečňování projektového vyučování, k ověřování teoretických informací. Děti získávají povědomí o složitosti a podmíněnosti dějů v přírodě na základě vlastní přímé zkušenosti. Součástí zahrad je také často venkovní třída, která slouží k výuce za deštivého počasí. Lze ji využít k různým aktivitám - výtvarným, pohybovým, dramatickým, literárním, pracovním, ke hrám, pokusům, volné hře i povídání s dětmi. Nestačí ale jen předávat a poskytovat vědomosti, ale učit děti žít v souladu s přírodou a prohlubovat lásku ke všemu živému i k sobě navzájem.

„Zahrada nám nabízí mnohostranné možnosti zaměstnání. Péče o rostlinné kultury pomůže dětem k prvním kontaktům s rostlinou. Poznají její život od semene až k podzimnímu odumírání. Samostatná péče a radost, kterou při ní děti zažívají, změní jejich postoj k potravinám a k ocenění jejich hodnoty. Začnou ale také nahlížet do vnitřních pochodů v přírodě, protože o „naše“ plody se zajímají i jiní tvorové. Zvláštní událostí je sklizeň a společná radost při ochutnávání zeleniny, kterou děti vypěstovaly vlastníma rukama. Metodicky nabízí užitečná zahrada možnosti k rozličným aktivitám, které prohlubují vědomosti i podporují kladný vztah k přírodě.“⁴

Zahrada má také **funkci ekologickou**. U předškolních dětí jde hlavně o pochopení, že o naši planetu, přírodu, zahradu ve školce se musíme starat a chránit ji, aby zůstala krásná a zdravá. Děti se učí, co přírodě škodí a čím naopak přírodě prospějí. Dokáží už třídít odpadky do správných nádob podle barev, poznávat plasty, papír, sklo, tetrapacky. Na zahradě se seznámí s problematikou kompostování, pochopí koloběh látek v přírodě. Naučí se využívat organický odpad k získávání kvalitní zeminy a mohou pozorovat půdní bezobratlé živočichy. Děti poznají, co do přírody patří, co jí prospívá a co ne. Na zahradě se také učí řešit různé situace spojené s ekologií, které jsou v současné době aktuální. S ekologií souvisí i čisté prostředí zahrady, radost z pobytu,

⁴ HEDERER, Josef. *Životní prostředí a výchova*. Praha: Portál, 1994, s. 30.

hraní si a pozorování v různorodém a pestrém přírodním prostředí na zahradě. Je důležité začít u dětí podporovat lásku k přírodě a úctu ke všemu živému již od nejtěplejšího věku, protože co do dítěte vložíme, v něm pravděpodobně zůstane. Návyky, které si děti osvojí, budou aplikovat po celý zbytek života. Budou vědět, co je zdravé, chtít a umět to dělat, ale také budou chtít měnit svůj život a životní podmínky k lepšímu.

„Dítě, které mělo příležitost poznávat přírodu ve svém okolí, dítě, které mělo „své místo“, naučí se milovat nejen toto konkrétní místo, ale později i jiná místa, bude sympatizovat s jejich problémy a bude lépe rozumět i problémům globálním. Všichni učitelé, rodiče i prarodiče by si měli uvědomit, že to, co dítě pozná a prožije v místě, kde vyrůstá, si ponese životem jako poklad. Úlohou rodičů a učitelů je obklopit děti hezkým prostředím, umožnit rozvíjet zvědavost.“⁵

Dále má zahrada **funkci pracovní**. Děti se učí lásce k tělesné práci i respektu k práci druhých lidí. Získávají pracovní dovednosti a návyky. Děti se dostávají do kontaktu s různým pracovním nářadím a pomůckami. Zvyšuje a zlepšuje se jejich fyzická zdatnost a motorika. Získají zkušenost s vlastní námahou. Děti mohou na zahradě vyrábět a tvořit z různých přírodních i nepřírodních materiálů. „Touha dítěte pracovat reprezentuje životně důležitý instinkt, protože bez pracovní činnosti dítě nemůže rozvíjet svou osobnost. Člověk v práci tvoří sám sebe. Za práci neexistuje žádná náhražka. Člověk sám sebe tvoří pomocí manuální činnosti, při níž ruce jsou nástrojem jeho osobnosti a vyjadřují tvořivou sílu jeho rozumu a vůle. Tímto způsobem se jedinec zmocňuje svého okolí. Dětský pracovní pud je důkazem toho, že práce je instinktivní a typická vlastnost celého lidského pokolení.“⁶

Zahrada je místem k odpočinku a relaxaci. Plní tedy i **funkci relaxační**. Děti se zde mohou ztišit a posedět ve stínu pod stromy. Mohou si popovídat a pohrát s kamarády. Zahrada slouží i k volné hře, hraní na pískovišti. Posezení u krbu nebo u ohniště, opékání nebo ležení jen tak v trávě patří k odpočinku.

Funkce prosociální zahrnuje vliv na sžívání dětských kolektivů, vznik vztahů a vzájemných přátelství. Děti získávají návyky ohleduplného pobytu v přírodě (např. chůze jen po pěšinkách mezi záhonky). Získávají úctu k práci jiných dětí, úctu ke všemu

⁵ BUREŠOVÁ, Květoslava. *Pro budování a vytváření citu pro naši planetu není žádné místo na světě důležitější než místo, kde dítě vyrůstá*. In Učíme se v zahradě. Chaloupky o. p. s. 2007, s. 3

⁶ MONTESSORI, Maria: *Tajuplné dětství*, Praha: SPS, 1998, s. 113

živému na zahradě, jsou citlivější a vnímavější k sobě navzájem. Jsou vedeny k řešení různých úkolů a spolupráci s druhými dětmi a učiteli. Setkávají se i s nezdary a učí se je zvládat. Učí se dodržovat pravidla, navzájem se domluvit (např. při střídání koleček, hrabání listů na hromady apod.) Děti musí ustoupit ze svých tužeb a omezit se ve prospěch kamaráda (pobyt na písku, půjčování tříkolek atp.). Mají mnoho příležitostí dohodnout se na kompromisu.

Zajímavé jsou výsledky českého spisovatele a učitele Eduarda Štorcha, který vyučoval své žáky v přírodě a vedl si podrobné poznámky a pečlivé záznamy o této své pedagogické práci. Po čtyřech letech je výzkumně zpracoval. „Jeho výsledky byly překvapující – upevnění zdraví dětí (doloženo mnohými lékařskými zprávami), stmelení žáků různých skupin a tříd, poznání individuálních schopností žáků, zvýšené sociální citění, rozvoj samostatnosti, seberegulace ve skupině, pracovní návyky, skromnost (v dnešní terminologii: vybudování klíčových kompetencí).“⁷

⁷ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Myšlenka vyučování pod širým nebem má v českých zemích tradici*. In *Učíme se v zahradě*. Chaloupky o. p. s. 2007, s. 17.

2.2 Závazné normy týkající se zahrad mateřských škol

Hygienické požadavky na školky upravuje vyhláška 410/2005 Sb. Podle této vyhlášky ze dne 4. října 2005 o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání mladistvých v §3 s názvem „Prostorové podmínky“ informuje o tom, že:

„(1) Nezastavěná plocha pozemku u zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání, určená pro pobyt dětí předškolního věku, musí činit nejméně 30 m² na 1 dítě. Pozemek musí být oplocen. Plocha dětského hřiště musí činit nejméně 4 m² na 1 dítě.

(2) Velikost pozemku zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání s výjimkou těch, které jsou uvedeny v odstavci 1, musí činit nejméně 34 m² na 1 žáka, z toho zastavěná plocha pozemku je nejvýše 4,6 m² na 1 žáka, plocha pro tělovýchovu a sport nejméně 16 m² na jednoho žáka, plocha pro pobyt na volném vzduchu nejméně 4 m² na jednoho žáka. Pozemek musí být oplocen.

(3) Při volbě rostlin a dřevin vysazovaných na pozemky určené pro zařízení a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí být zohledněna ochrana zdraví dětí a žáků a jejich rozumové schopnosti. Nově vysazované dřeviny nesmí snižovat požadované parametry denního osvětlení ve vnitřních prostorech okolních budov. Vzdálenost sázené dřeviny od obvodové zdi budov by měla být stejná, jako je její předpokládaná maximální výška. Vysazené rostliny, travnaté plochy a dřeviny musí být řádně udržovány. Pro venkovní hrací plochy musí být zabezpečen přívod vody ke kropení a čištění v kvalitě závlahové vody I. třídy jakosti.“

V §21 o provozních podmínkách se hovoří o tom, že:

„(1) Časové rozložení výuky, sestava rozvrhu a režim dne zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání se stanoví podle požadavků zvláštního právního předpisu

(1) s ohledem na věkové zvláštnosti dětí i žáků, jejich biorytmus a náročnost jednotlivých předmětů. Při výuce je třeba dbát na prevenci jednostranné statické zátěže vybraných svalových skupin výchovou žáků ke správnému sezení a držení těla.

(2) V zařízeních pro děti předškolního věku je denní doba pobytu venku zpravidla 2 hodiny dopoledne, odpoledne se řídí délkou pobytu dětí v zařízení. V zimním i letním období lze dobu pobytu venku upravit s ohledem na venkovní teploty. Pobyt venku

může být dále zkrácen nebo úplně vynechán pouze při mimořádně nepříznivých klimatických podmínkách a při vzniku nebo možnosti vzniku smogové situace. V letních měsících se provoz přizpůsobí tak, aby bylo možné provádět činnost dětí ve venkovním prostředí pozemku i stíněných teras v co největším rozsahu.“⁸

⁸ *Hygienické požadavky na školky, [online], [cit. 2009-26-09]*

Dostupný z WWW: <<http://www.predskolaci.cz/?p=4372>, s. 2 a 6>.

2.3 Uspořádání a vybavení zahrady v mateřské škole

„Co je dětská zahrada? Dětská zahrada je zahrada, ve které si mohou děti především bezpečně hrát, kde mohou běhat nebo lézt a ve které veškerá pozornost směřuje k tomu, co děti zajímá.“⁹

„Zahrada jako přírodní místo poskytuje dostatečný prostor a podněty ke zkoumání a zároveň bezpečí. Je oplocená, dítě se na zahradě nemůže ztratit, nemůže se setkat s neznámými lidmi jako ve volné přírodě. Proto se zahrada stala prvním místem zkoumání mnoha budoucích přírodovědců.“¹⁰

V současné době je velkým trendem zařizovat zahrady mateřských školek tématicky. Příkladem může být zahrada „Vodní svět“ s brouzdalištěm, s umělou řekou vytvořenou z valounů, s vodní vegetací a herními prvky s motivem všeho, co se váže k tématu voda. Další zahrada může být s námětem „Ptačí svět“ nebo „Svět hmyzu“. V jedné školce mají zahradu s názvem „Kámen ve všech podobách“. Nechybí zde geologická expozice, popisky, hmatová stěna, mozaiky různých typů kamenů, stěna určená na kreslení, škrábání, tesání, akupresurní chodník, lanový tunel, balanční sestavy. Zahrada je učebnou pod širým nebem. Je částí přírody. Určitou propojenost by měla mít i s výukovým programem dané školky. Často však záleží na možnostech a podmínkách, které daná školka má.

Na zahradě by neměly chybět lavičky pro děti (mobilní i pevně zakotvené), ideálním řešením jsou i stolky k malování obrázků, k tvořivým aktivitám, pokusům a k pozorování.

Obr. 1: Lavičky

⁹ HAGENOUW, R. *Děti a zahrada*. Rebo Production, Čestlice 2006, s. 7

¹⁰ BUREŠOVÁ, K. *Pro budování a vytváření citu pro naši planetu není žádné místo na světě důležitější než místo, kde dítě vyrůstá*. In *Učíme se v zahradě*. Chaloupky o. p. s., 2007, s. 3

Vhodné jsou i tabule (magnetické i obyčejné) na kreslení křídou a zavěšování obrázků. Neměl by chybět přístřešek pro zahradní náčiní k přehlednému uložení nářadí a dalších pomůcek – hraček na písek, aut, míčů, sáněk, kyblíků, rýčů, koleček, hrabiček, květináčů, tříkolek atd.

Obr. 2: Přístřešek na zahradnické náčiní

Již běžnou součástí zahrad mateřských škol jsou pískoviště, kde se pravidelně vyměňuje písek a které se přikrývají speciálními fóliemi proti znečištění.

Obr. 3: Pískoviště

Děti oblíbené jsou různé průlezky, stěny ke zvyšování fyzické kondice a obratnosti. Z herních komponentů jsou dětmi vyhledávané houpačky a kolotoče, dřevěná zvířátka na pružinách, malé dřevěné domečky, mašinky apod.

Obr. 4: Noemova archa

Součástí zahrady může být také hmatová stezka, na které se střídají různé materiály, které děti rozlišují bosou nohou, případně rukama bez zrakové kontroly a které lze je vybudovat kdekoli v areálu zahrady.

Ohniště nebo krb slouží dětem i učitelům k relaxaci a k posezení celé třídy, upečení brambor či specialit z těsta i k uvaření čaje.

Obr. 5: Zahradní krb

Je dobré, když jsou součástí zahrady v mateřské škole záhonky k pěstitelským činnostem. Autoři knihy „Učíme se v zahradě“ je dokonce považují za nejdůležitější. „Záhonky k práci jsou nejdůležitější. V poslední době se stává, že ze školní zahrady je jen místo k relaxaci, místo trávníků se budují zpevněné plochy a děti si za celou docházku nevypěstují jedinou jedlou rostlinku, aby pochopily, jak málo potřebují rostliny, aby nás i živočichy nasýtily.“¹¹

Obr. 6: Zeleninová, květinová a bylinková zahrádka

S pěstitelským koutkem souvisí i bylinkové ozdobné záhonky různých tvarů a bylinkové lemování stezek na zahradě. Byliny krásně voní a děti mohou rozlišovat jejich vůně i chutě. Dále sem patří místo pro pěstování květin a malé plošky s hospodářskými rostlinami. Část pozemku může být i „divočinka“, na které se nechají rostliny ladem a slouží dětem k pozorování přírody i různých živočichů. V zahradě nesmí chybět zdroj vody, v ideálním případě pitné i užitkové na zalévání.

¹¹ BUREŠOVÁ, Květoslava. *Co by měla obsahovat přírodní učebna*. In *Učíme se v zahradě*. Chaloupky o. p. s. 2007, s. 50

Obr. 7 Zdroj vody

Obr. 8: Zdroj vody

Malá jezírka na zahradách slouží k pozorování vodních živočichů.

Obr. 9: Jezírko

Podle autorů knihy „Učíme se v zahradě“ je dobré, když má zahrada dostatečně velkou zatravněnou plochu vhodnou ke hrám. Zajímavá je pro děti také část nesečené plochy - trávník s lučnými květinami a dalšími rostlinami k pozorování a výzkumu. Kompost by neměl chybět. Je velmi zajímavým objektem pro pozorování různých živočichů. Je možné zakoupit do zahrad i umělé kompostéry a umístit je na vhodná místa zahrady.

Obr. 10: Kompostéry

Velmi důležitou částí zahrady je přírodní učebna, která slouží k výuce, relaxaci, ke hrám a dalším aktivitám zvláště za deštivého počasí.

Obr. 11: Přírodní učebna

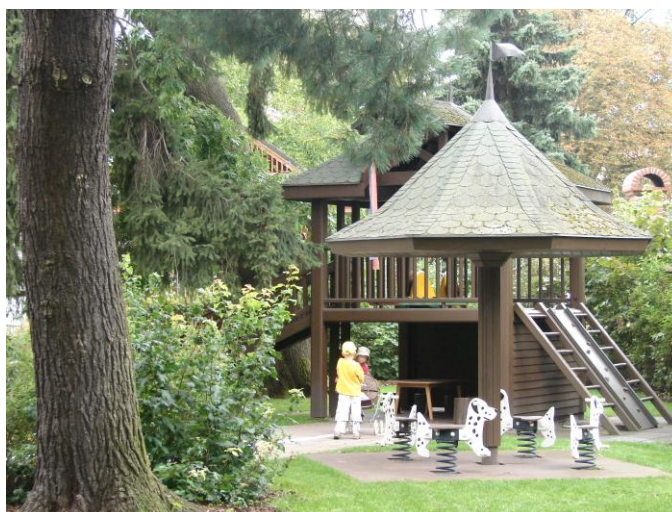
Také ovocný sad má velký význam pro výchovu dětí. Zajímavým doplňkem můžou být např. meteorologická zařízení, ukazatele světových stran a jiné.

Zahrada je prostorem pro dětské zážitky, hru, zkoumání, objevování, zvědavost, práci, uchopení živého světa a péči.

Obr. 12: Přírodní učebna

Děti předškolního věku zajímají různé domečky, dřevěné přístřešky a zákoutí i herní doplňky a herní prvky.

Obr. 13: Dřevěný hrad a dalmatinci
(Všechny použité fotografie jsou z CMŠ Lipenská)

2.4 RVP PV a zastoupení enviromentální problematiky

Od mnoha odborníků jsem slyšela a četla názor, že prvních šest let života představuje nejdůležitější období ve vývoji člověka. Ti, kdo pečují o malé dítě, kladou základy pro mnoho aspektů jeho života. Rodiče zprostředkovávají dítěti pocit bezpečí, vědomí vlastní hodnoty a toho, že je přijímáno a milováno. Dítě se učí reagovat na nové situace. Začíná navazovat mezilidské vztahy. Když chybí základy, nedá se pak nic pořádného vystavět. V Rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání jsou tyto teorie potvrzeny:

„Pro život dítěte má předškolní vzdělávání dalekosáhlý význam, neboť poznatky lékařů, psychologů a pedagogů dokazují, že většina toho, co dítě prožije v prvních letech života a co z podnětů okolního prostředí přijme, je trvalá a že rané zkušenosti, které dítě získává svým životem v rodinném i mimo rodinném prostředí, se v jeho životě - třeba i daleko později - zhodnotí a najdou své uplatnění.“¹²

S platností nového školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) s účinností od 1. 3. 2005) se RVP PV stává dokumentem směrodatným nejen pro nositele předškolního vzdělávání (pedagogy), ale také pro zřizovatele vzdělávacích institucí i jejich odborné a sociální partnery.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je základním pedagogickým dokumentem, jímž stát stanovuje požadavky na předškolní výchovu a vzdělávání.

„Instituce poskytující předškolní vzdělávání, resp. jejich pedagogové, by proto měli sledovat při své práci tyto rámcové cíle:

- 1. rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání**
- 2. osvojení základů hodnot, na které je založena společnost**
- 3. získání osobní samostatnosti a schopnosti projevat se jako samostatná osobnost působící na své okolí.“¹³**

„Již v předškolním věku dítěte mohou být vytvářeny základy klíčových kompetencí, sice elementární, avšak důležité a významné nejen z hlediska přípravy

¹² SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006, s. 7

¹³ SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006, s. 11

dítěte pro započetí systematického vzdělávání, ale zároveň pro jeho další životní etapy i celoživotní učení. Dobré a dostatečné základy klíčových kompetencí, položené v předškolním věku, mohou být podstatným příslibem dalšího příznivého rozvoje a vzdělávání dítěte, nedostatečné naopak brzdou, která dítě na počátku jeho životní a vzdělávací cesty může znevýhodňovat. Pro etapu předškolního vzdělávání jsou za klíčové považovány **kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence činnostní a občanské.**¹⁴

„Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí:

1. Dítě a jeho tělo – oblast biologická
2. Dítě a jeho psychika – oblast psychologická
3. Dítě a ten druhý – oblast interpersonální
4. Dítě a společnost – sociálně-kulturní
5. Dítě a svět – oblast enviromentální“

„Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga **v oblasti biologické** je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit ho sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým návykům a postojům.“

„**V oblasti psychologické** je tímto záměrem podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, sebepojetí a sebenahlížení, kreativity a sebevyjádření, dále stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat ho v dalším rozvoji, poznávání a učení. Tato oblast zahrnuje tři podoblasti (Jazyk a řeč, Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace a Sebeпоjetí, city a vůle).“

„**V interpersonální oblasti** je záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.“

„**V oblasti sociálně-kulturní** je tímto záměrem uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních

¹⁴ SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006, s. 12

i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.“

„Nakonec je pak záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga **v enviromentální oblasti** založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí - počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu - a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.“¹⁵

¹⁵ SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006,

2.5 Specifika předškolního vzdělávání a metody práce

„V prvních letech života se dítě učí především základním tělesným úkonům a první sociální kontakty se většinou omezují na rodinu. Děti, které navštěvují mateřskou školu, opouštějí výlučný vztah matka - dítě a setkávají se s mnoha novými úkoly. Vznikají sociální vztahy mimo rodinu, a tím i nutnost lépe rozlišit chování podle různých vztahů. I chování při hře je odlišné podle toho, s kým si dítě právě hraje. Rozvíjejí se myšlenkové modely, vztahující se ke skutečnosti, i vědomí o tom, co je „správné“ a „špatné“. Dítě si začíná uvědomovat i své prostředí, začíná ho vnímat a rozumět mu. Zdá se, že právě tento věk přináší klíčové kontakty s životním prostředím a že se v této době fixují zásadní postoje ke světu. Proto s sebou nese výchova v mateřských školách nesmírnou odpovědnost. Kontakt s přírodou je většinou navíc čímsi novým. Děti jsou vůči pozorované přírodě bez předsudků. Ty pozorujeme s přibývajícím věkem (např. štítění se žížal). Otevřenost a „nepopsanost“ jsou pro tuto věkovou skupinu charakteristické.“¹⁶

Předškolní vzdělávání by mělo respektovat a přizpůsobit se vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny. Mělo by nabízet vhodné vzdělávací prostředí, pro dítě vstřícné, podnětné, zajímavé a obsahově bohaté, v němž se může cítit bezpečně, spokojeně a radostně. Mělo by zajišťovat prostředí, ve kterém se mají děti možnost projevit, bavit a zaměstnávat přirozeným dětským způsobem, hrát si, smát se a radovat se.

Předškolní vzdělávání má přihlížet k různým potřebám a možnostem jednotlivých dětí, včetně vzdělávacích potřeb specifických. Každému dítěti je třeba poskytnout pomoc a podporu v míře, kterou individuálně potřebuje, a v kvalitě, která mu vyhovuje, aby se mohlo cítit úspěšné, bylo stimulováno a citlivě podněcováno k učení v míře jemu vyhovující. Dítě má být pozitivně motivováno k vlastnímu vzdělávacímu úsilí. Pedagog by měl vycházet z pedagogické analýzy - z pozorování a uvědomění si individuálních potřeb a zájmů dítěte, ze znalostí jeho aktuálního rozvojového stavu i konkrétní životní a sociální situace a pravidelného sledování jeho rozvojových i vzdělávacích pokroků. Dítě tak může dosahovat vzdělávacích

¹⁶ HEDERER, Josef. *Životní prostředí a výchova*, Praha: Portál, 1994, s. 12

a rozvojových pokroků vzhledem k jeho možnostem optimálním a samo se může cítit úspěšné, svým okolím uznávané a přijímané.

„Rozvojové předpoklady a možnosti dětí vyžadují uplatňovat v předškolním vzdělávání odpovídající metody a formy práce. Vhodné jsou **metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí**, které jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, podporují dětskou zvědavost a potřebu objevovat, podněcují radost dítěte z učení, jeho zájem poznávat nové, získávat zkušenosti a ovládat další dovednosti. Ve vzdělávání je třeba využívat přirozeného toku dětských myšlenek a spontánních nápadů a poskytovat dítěti dostatek prostoru pro spontánní aktivity a jeho vlastní plány.

V předškolním vzdělávání by mělo být v dostatečné míře uplatňováno **situační učení**, založené na vytváření a využívání situací, které poskytují dítěti srozumitelné praktické ukázky životních souvislostí tak, aby se dítě učilo dovednostem a poznatkům v okamžiku, kdy je potřebuje a lépe tak chápalo jejich smysl.

Významnou roli v procesu učení sehraává **spontánní sociální učení**, založené na principu přirozené nápodoby. V předškolním vzdělávání by měly být uplatňovány aktivity spontánní i řízené, vzájemně provázané a vyvážené, v poměru odpovídajícím potřebám a možnostem předškolního dítěte. Takovou specifickou formou, vhodnou pro předškolní vzdělávání v podmínkách mateřské školy, je didakticky zacílená činnost, která je pedagogem přímo nebo nepřímě motivovaná, která je dítěti nabízena a v níž je zastoupeno spontánní a záměrné (cílené, plánované) učení. Tyto činnosti mohou probíhat zpravidla v menší skupině či individuálně. Didaktický styl vzdělávání dětí v mateřské škole by měl být založen na principu vzdělávací nabídky, na individuální volbě a aktivní účasti dítěte.“¹⁷

Mezi vhodné a odpovídající metody a formy práce v předškolním vzdělávání na základě psychologických zvláštností předškolního věku patří:

Metody založené na prožitku:

Vycházejí z výjimečnosti prožívání předškolního dítěte.

Metody založené na vzoru:

Dítě je odkázané na péči dospělého, který je pro ně jistotou ve světě, kterému zcela nerozumí a nechápe jeho zákonitosti. Tento blízký dospělý se mu stává vzorem a příkladem k tomu, jak se chovat k dalším osobám, věcem, k přírodě atd.

¹⁷ SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006, ISBN 80-87000-00-5

Metody založené na hře:

Hra je pro dítě činností přirozenou, dítě předškolního věku nemá potřebu soutěžit a vyniknout, pokud mu ji nenabídne okolní prostředí. Hra dítěti působí slast a zároveň vytváří prostor pro učení.

Metody založené na pohybu:

Dítě má vyšší potřebu pohybu než dospělý, nevydrží se dlouho soustředit na klidové činnosti, jeho pohybový aparát se rozvíjí a omezení pohybu by mohlo mít na tento rozvoj negativní důsledky. V předškolním věku dochází k zpřesňování pohybových dovedností, dítě potřebuje tyto dovednosti trénovat a posilovat. Dostatek pohybu je příznivý i pro rozvoj kognitivních schopností a pro návyky vedoucí ke zdravému životnímu stylu. Dítě by mělo mít především dostatek prostoru a příležitostí pro volný, spontánní pohyb v mateřské škole i venku.

Metody založené na manipulaci a experimentu:

Myšlení dítěte je konkrétní, k jeho rozvoji dítě potřebuje manipulovat s předměty a materiály, experimentovat a zkoumat.

Metody založené na komunikaci:

Dítě aktivně zachází se slovy, učí se používat řeč jako nástroj komunikace, učí se ovládat verbální i neverbální komunikační techniky. Je výjimečně vnímavé na autenticitu projevu.

Metody založené na tvoření:

Tvoření je pro dítě významné jako proces, jeho výsledek je méně důležitý než činnost sama.

Metody založené na fantazii a magičnu:

Dítě žije v magickém světě, který mu umožňuje originální pohled na řešení problémů. Je schopné proměnit se v kohokoliv, krabička od zápalek se v jeho rukách může stát autem, kosmickou lodí či truhlou s pokladem. Deko přehozená přes židli se může proměnit v jeskyni, ve které žijí dinosauři. Věci ožívají a zvířata se dorozumívají lidskou řečí. Dítě ne vždy odlišuje realitu a fikci. Svět fantazie je pro dítě zdrojem dobrodružství a prožitků.

Metody založené na myšlenkových operacích:

Dítě se zajímá o příčiny a souvislosti dění ve světě, který je obklopuje. Rádo řeší hádanky a problémy, zajímá se o funkci věcí a strojů, konstruuje a vymýšlí.¹⁸

¹⁸ SVOBODOVÁ, Eva. *Obsah a formy předškolního vzdělávání*. Č. Budějovice: PF JČU, 2007.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl, stanovení předpokladů, použité metody

Hledám odpověď na otázku: „Má ještě v současné době počítačů, prodeje přes internet a nákupů zeleniny v supermarketech smysl hrát si s dětmi na zahradníky a pěstovat zeleninu na záhoncích? Jsou pěstitelské činnosti něčím nemoderním, co děti nezajímá a nepřinese jim žádný užitek? Nebo i v dnešní době mají pěstitelské činnosti svůj význam pro všestranný rozvoj osobnosti dítěte? Co přináší pěstitelské činnosti dětem v dnešní době?“

1. Předpokládám, že i v dnešní době počítačů a nákupů v hypermarketech, jsou pěstitelské činnosti pro děti a jejich rozvoj osobnosti prospěšné.

Provedla jsem předběžné šetření názorů rodičů na zahradničení s jejich dětmi v naší školce. Cílem dotazníku bylo zjistit vztah rodičů k zahradničení a pěstitelským činnostem, zjištění jejich názorů na vliv a význam těchto aktivit pro jejich děti. K předběžnému šetření jsem použila metodu dotazníku s uzavřenými i otevřenými otázkami.

2. Předpokládám, že pěstitelské činnosti rozvíjí osobnost dítěte všestranně.

Vybrané výstupy Školního vzdělávacího programu, které chci kladně ovlivnit prací na záhonech, jsem realizovala v programu „Pěstujeme zeleninu a staráme se o naše stromečky.“ Ke zjišťování a zkoumání jsem použila metodu přímého pozorování se zaznamenáváním zkoumaných faktů do záznamových archů.

3.2 Charakteristika školy

Církevní mateřská škola je katolická mateřská škola sídlící v Českých Budějovicích v Lipenské ulici. Má kapacitu pro 75 dětí. Děti jsou rozděleny do tří tříd s názvy Píšťalka, Beruška a Hvězdička. Škola byla založena v roce 1903 Kongregací sester Nejsvětější Svátosti. Její činnost byla zastavena v roce 1948 po nástupu komunistického režimu a obnovena byla v roce 1992. V roce 1997 byla školní budova důkladně renovována. Dnes jde o moderní dvoupatrovou školku s potřebným vybavením. Ve školce jsou prostory - jednotlivé třídy pro děti, herna pro tělovýchovné chvíle, učebny výtvarné a hudební výchovy, útulné ložnice v půdní výstavbě, kuchyň, šatny, moderní umývárny, nechybí ani kout pro integrované děti na vozíčku. Nechybí sprchy, toalety pro učitele a personál. Školka je vybavena moderním nábytkem, obsáhlou knihovnou s knihami pro děti a pro pedagogy. Dobře je vybavena i pedagogickými pomůckami Marie Montessori. Zájem o umístění dětí do školky každoročně převyšuje nabídku, proto se řeší, zda nerozšířit prostory školky. Škola je umístěna přímo v ulici Lipenská, kde je poměrně velký dopravní ruch, přesto má krásnou zahradu, o kterou Kongregace sester s dětmi pečuje.

Charakteristika vzdělávacího programu:

V naší školce pracujeme podle programu „Křesťanská mateřská škola“. Práci se snažíme obohacovat o křesťanské prvky, jako je láska k bližnímu, tolerance, odpuštění, vzájemné usmíření, nesobeckost apod. Cílem je vedení dětí k lásce k Otci, jeho Synu Ježíši Kristu a Duchu svatému. Vedeme děti k úctě k lidem, k přírodě i všemu živému, k celé naší planetě.

Pracujeme podle Školního vzdělávacího programu s názvem „Otče náš...“ nebo také: „Já a ty jsme my – a máme úžasného Otce, který je dobrotivý, dokonalý, milující.... Slyší, když k němu voláme!“

Hlavním cílem našeho programu je **šťastné, spokojené Boží dítě, otevřené k přijímání křesťanských a mravních hodnot, které touží po poznání a má ruce připravené k dílu všude, kde je třeba.**

Snažíme se děti všestranně připravit na vstup do základní školy. Integrujeme děti postižené. Do každé třídy jsou zařazeny děti s různými handicap, často jsou to děti s autismem. Aktivně se zapojujeme do misijního díla dětí. Umožňujeme pravidelnou

logopedickou péči a poskytujeme rozšířenou výtvarnou, hudební výchovu, jejíž součástí je hra na flétnu.

Paní učitelky ze třídy Beruška vypracovaly projekt „Poznáváme svět se skřítkem Třápítkem“. Cílem tohoto projektu bylo pomoci dětem nacházet správný vztah k přírodě, lidem, nabýt správných hodnot jak hmotných tak duchovních a pochopit lidskou práci jako možnost obdarovat druhé. Účastníme se akcí jako je např. „Den bez aut“, akcí ekologického charakteru „Den Země“, kdy pomáháme uklízet s dětmi odpadky z přírody, sbíráme starý papír a vozíme ho do sběrný. Každý rok připravujeme pro rodiče s dětmi tzv. „Dětský den“ s různými tématy, v minulých letech jsme se zaměřili na ekologii, třídění odpadu a na misi.

3.3 Popis zahrady v Církevní mateřské škole Lipenská

Zahrada je určena dětem ve věku od tří do sedmi let. Má čtyři části, které plynule přecházejí jedna v druhou. Na **první zahradě** jsou tři pískoviště, pohádková chaloupka se studnou, dřevěná plastika medvědice s medvíďaty, fontánka a domek k uskladnění zahradních hraček a sportovních pomůcek. K všestranným pohybovým aktivitám dětí zde slouží dva dřevěné hrady, šplhací sestava, houpací dalmatinci a lavičky ve tvaru jezevčků. **Druhá zahrada** je „školou v přírodě“. Nachází se zde různá krajinná seskupení, sluneční lázeň, jeskyňka, kopečky a velká přírodní učebna. Je to část převážně výuková. V **třetí zahradě** jsou záhonky s dřevěnými symboly jednotlivých tříd - píšťalkou, hvězdičkou a beruškou, a malý přístřešek na zahradnické náčiní. K závlaze slouží fontánka, k odpočinku lavičky, k hrám a pohybu Noemova archa, šplhací kůl (Noe) a prohazovadlo (medvěd). **Čtvrtá zahrada** je klášterní, s parkovou úpravou. Od malé fontánky vede „suchý potok“ až k jezírku s lekníny, dalšími vodními rostlinami a také některými vodními živočichy (např. vodoměrkami). Jsou zde vřesoviště a další zajímavá místa. Je to příhodné místo k pozorování ptactva, které přilétá k jezírku pít a koupat se. Na lípě visí budka, která je téměř každý rok obydlena.

Na zahradu s dětmi chodím z budovy školky zadním východem. Nejdříve projdeme dvorem přilehlého kláštera kolem záhonů okrasných dřevin a květin. Uprostřed dvora se majestátně tyčí vysoká lípa s krmítkem pro ptáky. Za lípou stojí velký altán, kde se dá posedět ve stínu. Před ním je možné si sednout na lavičky

a povídat si s dětmi. Dlážděná cestička nás dovede kolem záhonků růží do klášterní zahrady. U malého jezírka tu pozorujeme živočichy ve vodě. Často sledujeme také ptáčky, jak si hrají ve vodě a jak pijí vodu a posloucháme jejich štěbetání. Od jezírka dojdeme po vydlážděném chodníčku lemovaném keři až k dřevěnému krokodýlovi. Ten střeží cestu do školní zahrady. A máme na výběr. Vydat se po chodníčku k domku, kde bydlí naši pomocníci - rýče, lopaty, kyblíky, kočárky, tříkolky a další kamarádi - ke kůlně, nebo po dopravní cestě s přechody pro chodce do dalších míst zahrady.

Ráda chodím s dětmi pod obrovský jasan hrát pohybové hry. Strom vrhá stín do daleka, což je dobré zvláště za horkých letních dnů. Často si zde postavíme s dětmi branky na fotbal, děvčátka zde „vaří“ svá oblíbená jídla, v zimě tu stavíme iglú a sněhuláky. U jasanu stojí velký hrad „dvojče“. Říkáme mu tak proto, že má dvě věže se stříškami. Slouží zvláště k pohybovým aktivitám, různému prolézání a vylézání s lanem i bez lana, k lezení po pavoučí lanové síti. Děti mohou sjet dolů po skluzavce, přes otáčivé válečky a po krátkém žebříku se mohou zase vydat nahoru do hradu. Prostor mezi stromy na zahradě využíváme různě - pro míčové hry, hraní v družstvech, honičky, stavění a výtvarnou tvorbu (landart, frotáže, skládání obrázků z kamínků, dřívěk a listů apod.).

U hradu je na zemi velká žlutá koule, která symbolizuje sluníčko. Sluníčko má paprsky z oblázkových kamenů natřených žlutou barvou, ostatní oblázky kolem jsou modré. U sluníčka si rádi hrajeme na vesmír. Děti si drží si obrázek své planety, kterou si vybraly a obíhají kolem Sluníčka jako ve skutečné Sluneční soustavě. V této části zahrady je i komplex tří pískovišť, pro každou třídu jedno. V rohu zahrady stojí dva kompostéry, ke kterým se děti musí proklestit mezi keři – často si připadají jako průzkumníci v pralese. Chodí sem rády, protože je to tajemné místo. V této části zahrady se nalézá i další dřevěný hrad s vlajkou. Je po něm možno vystoupat do zvýšeného patra se zábradlími a sjet dolů po skluzavce nebo zvolit jiný druh výstupu a poté i sestupu. Výhodou tohoto hradu je chráněný prostor pod hradem, kam neprší a kde je stoleček a oválné dřevěné špalky na sezení. Využívám tuto část nejen k volné hře, ale i jako dílnu. O velikonocích jsme zde pletli pomlázky, někdy tu tvoříme, jindy čteme. Z výšky hradu občas foukám dětem z bublifuku a děti si chytají bubliny. Nebo jim posílám z hradu semena javoru. Krásně letí a ještě se za letu točí dokola. Děti, které stojí pod hradem, si semena chytají do rukou. Od hradu mají děti možnost běžet na dřevěné dalmatiny na kovových pružinách. Mohou se zde houpat a „projet“ se na

pejscích. Na děti tu neprší, jsou pod stříškou. Hned vedle dřevěných pejsků stojí nádherná dřevěná pohádková chaloupka, s okénky se záclonkami, vysokým komínem a uvnitř s pecí. V domečku je stoleček s židličkami. Zde se dá také dětem věnovat, pokud prší, užívám ji k řízené činnosti i k volné hře dětí. Domeček je otáčecí a pokud se najdou alespoň dvě zdatné paní učitelky a děti pomohou - tak zvládneme překvapit všechny návštěvy a povozit je v chaloupce jako na kolotoči. Před domečkem stojí u borovice dřevěná studna, která láká děti i ke hře na schovávanou. Není hluboká, není v ní voda a slouží dětem na hraní. Ozdobnou funkci na zahradě má socha dřevěné medvědice s mlád'aty. U kovové šedé brány stojí ještě šplhací sestava - komplet průlezek a jiných překážek s horolezeckou stěnou, která je u dětí velmi oblíbená. Děti se snaží pomocí úchyťů vylézt až nahoru a po lanech nebo po žebříku se spouštějí dolů.

Šedou kovovou branou se dostaneme do druhé části zahrady, která už není jen herně zaměřená, ale nazýváme ji „školou v přírodě“. Uprostřed, asi metr nad zemí, stojí na dřevěných kůlech velká přírodní učebna, krásná dřevěná se zábradlím a pěknou přírodní střešou. Kolem učebny rostou ozdobné keře, například rododendrony, azalky, zdobí ji ozdobné druhy trav, pivoňky, na jaře krokusy, narcisky a různé druhy jehličnanů. Přírodní učebnu všestranně využíváme za jakéhokoliv počasí k řízeným činnostem, pohybovým i klidovým hrám, k výtvarným a hudebním činnostem i tvořivým aktivitám všeho druhu. Z učebny je krásný rozhled do všech částí zahrady. Ačkoliv se naše školka nachází ve městě poblíž ulice s velkým dopravním ruchem, zde na zahradě je klid a cítíme se zde jako v přírodě. Ve venkovní učebně si pravidelně staví hnízdo čermáčky.

V naší „škole v přírodě“ je také naučná stezka pro děti. Děti se zde učí tiše pozorovat přírodu, chodit jen po vyhrazené pěšince. Po úzké stezce se dá projít a pozorovat květenu a rostlinstvo kolem. Uprostřed je ale naopak terén členitý, objevují se zde valy, kopečky, na kterých se dá v zimě sjíždět na pytlích a v létě válet sudy.

Z druhé strany učebny se dostaneme do další části zahrady – do zeleninového, květinového a bylinkového království. Je rozděleno na tři části, protože máme ve školce tři třídy – Hvězdičku, Berušku a Píšťalku. Každé třídě patří vlastní zahrádka se záhonky a zahrádka je označena dřevěným symbolem. Berušky mají u záhonků dřevěnou berušku, Píšťalky píšťalku a Hvězdičky svou usměvavou hvězdičku. Děti si záhonky snadno poznají. Každá třída si hospodaří na svých záhoncích po svém a děti z jedné třídy nechodí do zahrádky dětí z jiné třídy. U záhonků nechybí fontána s vodovodním

kohoutkem, s odtokem z oblázků, a přístřešek s náčiním potřebným k zalévání – kropáčky a lopatkami. V rohu zeleninové zahrady jsou k dispozici dřevěné lavičky, kam si s dětmi často sedneme a můžeme si povídat, hrát nebo konzumovat plody ze zahrádky. Na opačné straně u zdi vysázely děti z Berušky s paními učitelkami velký záhon květin. Mezi tímto záhonem a záhonky kotví velká dřevěná loď - Noemova archa. Opodál ji pozoruje dřevěný Noe – šplhací kůl. Archa je lákadlem pro děti, protože se často mění v dětské fantazii ve skutečnou loď s námořníky a hledači pokladů. Na lodi se dá schovat i do podpalubí. Děti si zde často hrají na prodavače, kuchaře, záchranáře apod.

V celé školní zahradě je klid, protože je obklopena dalšími zahradami okolních domů a nesousedí přímo s rušnými ulicemi. Své kouzlo mají také staré krásné vysoké stromy. Děti mohou využívat i oplocené školní hřiště se speciálním povrchem a koutem s houpačkami, kolotočem a lavičkami. Orientační schéma zahrady je zobrazeno v příloze I.

3.4 Školní rok na zahradě

Šikovné berušky

Kousek místa dostali jsme včera.

Samý plevel, žádná kytky, nelétá tam včela.

Co s tím, děti, poradíte mi!

Sedli jsme si v kruhu, s nápady je brzy vidět nad plevelem duhu.

Místo řádně vypleli jsme, plevele je kopice.

Chut' do další práce žene chlapcům červeň do líce.

Zeminy je věru málo, bídná je i kvalita.

Hledáme, kde sehnat lepší, k sousedům zrak zalítá.

Tam je totiž na hromadě s odpadem i země.

Kdo má svaly, prosívat chce – ať jde rychle ke mně!

V tu chvíli jsme zapomněli na průlezky, míče,

s klidem jsme je vyměnili za motyky, rýče.

Podívejte, rychle na nás – na děvčátka, na kluky,

jinak byste nevěřili, jak jde práce od ruky.

(báseň napsaly paní učitelky z třídy – Beruška)

Báseň byla složena při příležitosti zakládání zahradních záhonků v naší školce.

3.4.1 Jaro na zahradě

Začalo jaro a naše zahrada se po zimě změnila. Všimli jsme si s dětmi změn, které s sebou jaro do přírody přineslo. Děti nejvíce nadchly sněženky vykukující z chuchvalců sněhu a bláta. Obdivovaly krokusy a bledule, které nám na zahrádce vykvetly. Ostatní květiny byly ještě schoulené, ale brzy vykuknou také narcisky, hyacinty a tulipány. Nechala jsem děti květiny pohladit a přivonět si k nim. Děti objevily zelené listy a klubající se květy na stromech, objaly stromy a pohladily si jejich kůru. Tráva začala pouštět svou žlutou barvu a je svěžejší a zelenější. Poslouchali jsme ptačí zpěv, který tu a tam bylo slyšet. Sluníčko už mělo také větší sílu. Doplnili jsme ještě krmítko na lípě slunečnicovými semínky, aby měly sýkorky dost potravy. I když nás zdravilo jaro se svou vůní a krásou.

Přinesli jsme si do třídy malé pařeniště, vlastně je to takový malý skleniček na semínka a rostlinky. Našli jsme ho v kůlně. Zasadili jsme si do něho řeřichu a jiná semínka. Následoval program s tematikou jara a zahrádky. Naše záhonky byly ještě neupravené a nepřipravené, ale my už s dětmi plánovali, co všechno si zasadíme. Po projektu s tematikou jaro a zahrádka už děti věděly, že každé semínko potřebuje domeček - zeminu, jídlo - živiny, pití - vodu, ale také světlo a teplo. Na pokusu se semínkem hrášku poznaly, že semínko bez světla klíčí velmi pomalu. Z programu „Vstávej, semínko, holala!“ zase znaly, že v každém semínku je už dán geneticky tvar, vůně i výška každé rostlinky a ne každá rostlina roste ze semínka, některé mají cibulky. Zahrály jsme si divadlo s veselou a smutnou cibulkou a děti tvořily a vymýšlely varianty, proč je ta smutná cibulka asi smutná. Děti velice bavilo pozorovat různé druhy semen, protože některá byla malinkatá a jiná naopak velká, placatá a kulatá. Některá voněla a jiná ne. Mohly si semínka vzít i do dlaní a prohlédnout si je pořádně zblízka. Děti vymýšlely náš záhonkový plán a já jim na náš papírový záhonek vše zakreslila. Děti vybraly tradičně semena zeleniny, kterou mají nejraději - ředkvičku, mrkev a hrášek, ten nám nesmí nikdy na záhonku chybět. Rozhodli jsme se ještě koupit semínka okurky, a různých druhů květin. Hned následující den jsme se vypravili nakupovat do květinářství. Děti nákup zvládly, protože v Prioru, kam pro semínka chodíme, je v květinářství velký prostor a všech čtrnáct dětí i se mnou se tam vešlo. Mohli jsme nakupovat a vybírat společně z nabídky na stojácích. Koupili jsme ještě spoustu semínek květin a dokonce semena červené slunečnice, tak uvidíme, jak úspěšnými pěstiteli této neobvyklé květiny budeme. Cibulky tulipánů si děti koupily už vloni a teď si vybraly barvu tulipánu, jaká se komu líbí. Na podzim si každý zasadil svůj tulipán podle tulipánové mapy. Jakmile jsme obstarali semínka a přišla správná teplota pro výsev, zahráli jsme si hru na opravdové zahradníky. Správnou teplotu pro výsev jsme poznali podle rostlin na zahradě - jakmile rozkvetla žlutá forsytie (zlatý déšť), vyrazily listy kaštanů a začaly kvést petrklíče. Nejprve jsme shrabali listí zbylé po zimě, sebrali kamínky do kyblíčků, zryli záhonky. Do všech činností se zapojily děti. Rády hrabaly listí, protože měly k této činnosti malé hrabičky a kolečka na vození zeminy. Chytla je přímo hrabací vášeň. Při rytí jsme použili malý rýč nebo lopatku a děti se střídaly s ostatními dětmi a s učitelkami. Na jaře jsme už začali za teplejších dní využívat přírodní třídu k výukovým programům i hrám. Děti byly venku na čerstvém vzduchu. Pomocí prožitkového učení jsme hráli spoustu her, třeba na malé cibulky,

kteřé zahradník zasadil do malého kruhového záhonku (barevného kroužku), pak o ně pečoval, zaléval je s konvičkou a semínko začalo růst. Zahradníka hrálo jedno dítě ze skupiny, ostatní děti hrály květiny. Děti měly na krku na šňůrce obrázky květiny, která se jim líbila a samy si ji vybraly. Jak přišel zahradník a kropítkem naznačil, že kyticke zalévá, květiny začaly pomalu růst a růst. Pak je zahradník přesadil na jiný záhonek. Hráli jsme spoustu her s touto tématikou. Děti se dobře naučily názvy jarních květin a už se jim tolik nepletly. Přírodní učebnu jsme využili také k jiným aktivitám - malování a tvoření, pohybovým hrám, které jsou přínosné pro děti už jen tím, že se pohybují, i tím, že zprostředkovávají vlastní prožitek, případně spoluprožívání, sdílení a pocit sounáležitosti s ostatními dětmi ve třídě. K pozorování přírody, k programům, kdy venku prší a nemůžeme si hrát na zahradě v dešti.

Letos si zde udělala hnízdo jedna rehčí rodinka. Přímo v nejvyšší špičce střechy. Zjistili jsme to při hře, kdy se Anička podívala ke stropu. Škoda, že si hnízdo nemůžeme prohlédnout zblízka. Budeme alespoň víc potichu, abychom ptáčky moc nerušili.

Celé jaro jsme střídavě sázeli a seli na naše školní záhonky. Nejprve jsme s dětmi zryli záhonky. Děti měly malý rýč, tak se při práci se s paní učitelkou střídaly. Bez pomoci to ještě nezvládnou. V kolečcích přivázely také zeminu z našeho kompostéru, abychom přidali semínkům a sazeničkám živiny. Pak jsme upravili záhonky a pěšinky hrabičkami, vysbírali kamínky a pěkně je upravili. Další dny jsme naseli semínka ředkvičky, mrkve, petrželky, oblíbeného hrášku, pažitky, petržele a kopru. Zasázeli jsme si i naklíčené brambory.

Vyseli jsme i obilky pšenice, aby děti viděly růst a poznaly obilné zrno. Paní učitelky ze třídy Berušek s dětmi vyměřovaly pomocí provázku různé dekorativní tvary osázení záhonku se zeleninou a vymýšlely zajímavé obrazce. Záhonky s vyrostlou zeleninou pak vypadaly velmi pěkně i esteticky a děti se učily matematickým představám přímo na zahradě na záhoncích. Jedna maminka nám věnovala do školky růže a tak jsme je s dětmi také zasadily. Na každou růži jsme si poznačili jejich jména. V květnu v období po ledových mužích jsme zaseli fazole, cuketu a okurky a papriky. Pěkně nám vykvetly afrikány.

Každý den jsme také chodili sledovat naše semenáčky borovic, jestli nepotřebují zavlažit. Na jaře děti viděly, jak se nám borovičky vytáhly do výšky. Děti si už na péči o stromky zvykly tak, že samy nejprve běží k bedně se „stroměčky“ a pak pro kropáčky.

Přihlásili jsme se do projektu „Probouzení jara“. Zasadili jsme v loňském roce s dětmi do květináčků semínka borovice černé. Semínka opravdu vzešla a objevily se malé tenké rostlinky. Některé borovičky byly zvědavější a vystrčily brzy své „periskopy“, jiné si pěkně hověly v půdě a nikam nespěchaly. Pak přišel přívalový déšť a borovičky nám uhnily, některé déšť polámal. Prožili jsme s dětmi zklamání, ale i to patří do lidského života. Hledali jsme s dětmi společně řešení. Nakonec jsme se domluvili, že si pořídíme náhradní semenáčky. Použili jsme i přirovnání, že někteří rodiče nemohou mít vlastní děti, ale mohou si vzít děti do adopce a mít děti adoptivní. Poradili jsme se s odborníky a dojela jsem pro semenáčky do lesní školky. Škoda, že nám nevyšlo se do lesní školky podívat spolu s dětmi. O nové semenáčky jsme se poctivě celý minulý rok a následující jaro starali - kypřili jsme půdu, často jsme je kontrolovali a kropili. Cílem projektu je vysadit na novém místě „Dětský les“. Les, který si vypěstovaly děti samy - od semínka až po rostlinku, vhodnou k výsadbě přímo v přírodě. Ostatní školky řešily podobnou situaci, ale ve většině školek děti chtěly v projektu pokračovat a hledaly podobná řešení jako my.

Velký úspěch mělo pletení pomlázek v našem dřevěném hradě. Děti vybíraly proutky stejné velikosti, učily se porovnávat délku - dlouhý, krátký, delší, kratší. Pak pomáhaly držet proutky a společně s paní učitelkou zaplétaly proutky do pomlázky. Zvládli jsme uplést pomlázku z pěti proutků. Děti si vybraly pentle a hajdy s pomlázkou na zahradu. To bylo radosti. I kdyby se děti nenaučily nic jiného při této činnosti, ta radost za to stála.

Tulipány nám přece jen vyrostly a vykvetly - bylo mnoho radosti! Každé dítě bylo na svůj vykvetlý tulipán patřičně hrdé. Zkoumaly, jestli jim opravdu vykvetl tulipán takové barvy, kterou si při nákupu cibulek v obchodě vybíraly podle obrázku. Děti tulipány darovaly svým maminkám.

3.4.2 Léto na zahradě

V létě jsme využili zahradu k rozvoji smyslů. Zvláště oblíbené byly sluchové hry. Jednomu z dětí jsme vždy zavázali oči a stálo v kroužku ostatních dětí. Vybranému dítěti jsme vložili do dlaně zvoneček a zazvonilo. Dítě se šátkem mělo jít směrem, odkud uslyšelo zvonění a hledat. Hry na zahradě jsou přece jen odlišné, než ty, které hrajeme ve třídě. Děti hrály rády tuto hru s obměnou v prostoru zahrady, kde je členitý terén. Schovala jsem se dětem vždy na jiném místě, odkud mě nebylo vidět a zazvonila

jsem. Děti se učily naslouchání, ztišení a orientaci v prostoru. Pro některé děti bylo hledání po sluchu snadné, ale pro některé děti velmi obtížné. Děti zajímaly všechny hudební hry s různým přírodním materiálem. Příroda je plná zajímavostí a přírodnin. Děti si najdou dva kamínky a už se dá vyřukávat rytmus. Vytvořily jsme skupinky, kdy jeden vymýšlel rytmus a ostatní se přidávali. Vytvořili jsme kruh, ve kterém stáli všichni čelem ven z kruhu a já jsem jim vyřukala určitý rytmus. Děti opakovaly. Také vymýšlely své rytmy pro ostatní. Pak jsem i určila při každém koncertu různou část těla, kterou děti začaly pohybovat. Byla to legrace. Děti se také rády zapojily do pozorování zahrady pomocí zrcátek. Mnoho aktivit a činností nám poskytla naše zeleninová, bylinková a květinová zahrádka. O zahrádku jsme se starali denně. První aktivitou bylo zalévání. Děti si už samy běhaly pro kropáčky a předškoláci si samy nalévaly vodu u vodovodu - fontány. Zalévání děti bavilo. Zachraňovaly květiny a všechny ostatní rostliny před uschnutím. Děti dychtivě očekávaly úrodu. S kolečky a motyčkami se naučily pracovat znamenitě. Při pletí jsem musela někdy dětem pomoci a hrubší terén na pěšinkách zkyprít, aby se dětem lépe plelo. Vždy jsem si vzala do zahrádky jen část dětí a postupně se všechny vystřídalaly v činnostech na záhoncích. Některé děti se rády rýpají v hlíně a dělají užitečnou práci. Protože mám stejné děti už třetím rokem a jsou to předškoláci, tak zvládly samostatně i vození koleček s materiálem do kompostéru. Obsluhu při zalévání - otočení kohoutku na vodu, správné přiložení kropítka, aby se nepostříkali, správné zalévání rostlinek ke kořínkům apod. zvládnou děti už samostatně. Děti velmi rády konzumovaly vše, co nám na zahrádce vyrostlo. Nejprve to byla pažitka a petržel. Pak jsme si pochutnali na ředkvičkách, hrášku a postupně na všem, co stačilo dozrát do prázdnin. Velice lákavé byly pro děti jahody, které pěstovaly děti z vedlejší třídy. Rozhodla jsem se, že si je příští rok také zasadíme. Děti ze třídy Píšťalek se s námi o vypěstované jahody rozdělily a udělaly nám tím velkou radost. S papírovým motýlkem „Poználkem“, kterého si děti provlékly na prst a létaly s ním po zahradě, si upevnily znalosti o jednotlivých plodinách a rostlinách, které na záhoncích pěstujeme. Děti měly poznávací hru a měly samy poznat a najít na záhoncích vždy určený druh zeleniny, květin i bylinek. Na motýlka „Poználka“ jsem dětem napsala, co už všechno dokáží ze zahrádky poznat, a děti si vzaly „Poznámka“ domů, aby se mohly pochlubit rodičům, jací znalí už jsou zahradníci. S dětmi jsme také určovali druhy bylin. Děti si přivoněly k lístkům meduňky, máty a mateřídoušky. Rozemnulý si v dlani jednotlivé lístečky a mohly také vyzkoušet, jak jim jednotlivé bylinky chutnají.

Procvičily jsme si i hmat a chuť. Také u zeleniny jsme zkusily poznat, zda víme, co jíme, bez použití zraku. Děti velmi dobře rozlišovaly zeleninu po hmatu, po chuti se někdy pletly. Pokud jsme měli při našem pobytu na záhoncích teplé letní počasí, děti bavilo běhat pod rozprašovací hadicí. Děti se příjemně osvěžily a vyřádily a přitom nebyly mokré a prožily s kamarády další společný zážitek.

Kolem bylinkových záhonků máme placaté kameny a každé oddělení nových bylinek je odděleno menšími kameny. Letos jsem využila bylinkové zahrádky i k tvořivému rozvíjení smyslů. Chtěla jsem, aby děti poznaly a ukázaly na správnou bylinku a pak si z ní utrhly několik lístečků a rozetřely nebo rozmačkaly si je v dlani. Každá bylinka má svou nezaměnitelnou vůni a děti střídavě dávaly přivonět svou bylinku i ostatním. Některé bylinky dětem voněly, jiné ne. Ale bylo moc zajímavé pozorovat děti při reakcích čichem. Máta jim voněla po čokoládě, bazalka zase jako skořice, meduňka po citronu, šalvěj po mandarince. Vyzkoušely si také hmat. Dotýkat se listů bylin je zážitek. Z bylinek jsme si také hned uvařili čaj, aby vyzkoušely, jak chutnají. V naší zahrádce roste máta, meduňka, šalvěj, dobromysl, levandule... Výhodné jsou také květiny trvalky. Květy divizny jsme otrhali a zasypali jsme je cukrem. Šťáva z divizny dětem chutnala.

Z květin jsme pěstovali na naší zahrádce tulipány, prvosenky, modřeneček, růže, karafiáty, afrikány, ladoňku, kopretiny, řeřichu a slunečnice. Ze zeleniny si děti vypěstovaly pažitku a petrželku, ředkvičky, mrkev, salát, okurky, papriky, brambory, kedlubny, hrášek. Z bylinek jsme vypěstovaly mátu, mateřídoušku a meduňku. Z obilí oves a pšenici. U Berušek na záhoncích jsme si prohlédli ještě z bylinek bazalku, levanduli a echinaceu, z květin jiřiny, černuchu, lilie, slaměnky, hledíky, sasanky, svazenky, nevěstin závoj, orlíček a lobelky. A u Píšťalek vypěstovali navíc chryzantémy, měsíčky, narcisky, chrpu, zvonky, primule a rozchodník, jahody, cukety, kukuřici, cibuli a maliny.

V létě jsme pozorovali vrabce, jak se vrhali do vody a celí promáčení se pak sušili na sluníčku. Také kosové byli častými návštěvníky zahrady. Musí se mít ale na pozoru, protože do zahrady zabloudí občas i nějaký kocour z domů v okolí. V jezírku jsme pozorovali klešťanky, bruslařky a znakoplavku dravou, která byla přinesena, pozorována ve třídě a přidána do jezírka.

Stále jsme pečovali o naše malé semenáčky, kontrolovali, jak rostou a zalévali. Také jsme na zahradě pozorovali motýly, žížaly (dokonce jsme si udělali žížalí

pozorovatelnou), brouky, ruměnice, stínky, mnohonožky, housenky, červy, hlemýžďe a pavouky. Děti se dozvěděly, jaký užitek má na zahrádce krtek, ropuchy, ježek, ještěrky a hadi. Snad protože jsme městská školka, tak jsme žádnou ještěrku ani hada na naší zahrádce neviděli.

3.4.3 Podzim na zahradě

Podzim je krásné a plodné období pro zahradníka, ale také velmi náročné na práci. Na podzim jsme se sešli ve školce po prázdninách a na záhonky jsme šli s pocitem tajemství a očekávání. Nevěděli jsme, v jakém stavu budou, a co nám na zahrádce narostlo nového. Záhonky i pěšinky byly zarostlé, ale vyrostla nám velká mrkev, kedlubny, okurky a paprika. Začal čas sklizně. Nejprve jsme s dětmi otrhali lístky máty a nechali je sušit ve třídě na plátěném prostěradle. S paní učitelkou z Pišťalky a s dětmi jsme si uvařili mátový čaj. Děti si daly usušenou mátu do konvice, daly jsme vařit vodu a mátu zalili. Při vyluhování čaje děti tvořily obrázky rostlinky máty na velké desky z lepicích barevných tapet. Každé z dětí dostalo hrneček s čajem. Pak jsme si udělali s čajem oslavu. V průběhu dalších dnů jsme sklidily ze záhonků okurky, mrkev a papriky. Děti je pomocí lopatek dostaly ze země, kartáčkem pořádně očistily pod tekoucí vodou. Venku ve venkovní učebně jsme si udělaly hostinu. Zeleninu se děti učily krájet samostatně s dohledem paní učitelky. Rozdala jsem dětem chleby namazané máslem a děti si zdobily každý svůj krajíc zeleninou, která jim chutná a na kterou měly chuť. Děti byly velmi nápadité. Na některých krajících se objevily oči z mrkve, ústa z okurky a vlasy z petrželky.

Zbytky a okrajky po sklizni zeleniny ze záhonků odvezly děti ze záhonků do kompostéru. Pěšinky jsme vypleli, záhonky zrýpali. Na některé pěšinky jsme donesli písek, aby nám plevel moc rychle nenarostl znovu. V dalších dnech jsme sklidili brambory. Děti se nemohly dočkat, co vykopáme. Předháněly se, kdo sebere víc brambor a jásal nad každou sebemenší malinkatou bramborou. Brambory jsme daly do kyblíku a s dětmi jsme je umyly. Připravily jsme dříví na oheň a pečení v našem zahradním krbu. Poseděli jsme u krbu, kde plápolal oheň a do rozžhavených uhlíků jsme dali brambory péct. Každé s dětí si zabalilo bramboru do alobalu s troškou másla, nejmenším dětem jsme pomohly a pak už jsme jen čekaly, až se brambory upečou. Měly jsme bramborový den i s písničkami a říkankami. Velký úspěch sklidila pohybová říkanka „Koulela se ze dvora velikánská brambora, neviděla, neslyšela, spadla na ni

závora. Kam koukáš, ty závoro? Na tebe, ty bramboro. Kdyby tudy projel vlak, byl by z tebe bramborák.“ Ze zbylých brambor, které jsme nestihli upéct, jsme si vyrobili tiskátka. Malé děti srdíčková a starší pichláčková na výrobu kaštanových čepiček z papíru. Když jsem viděla rozzářené dětské oči, pokaždé, když někdo z dětí našel kaštan, rozhodla jsem se zpracovat projekt „Hraní s kašánky“. Hledali jsme kašánky, skládali obrázky (landart v přírodě), zahráli si hru “Vstávej, vstávej, ratata, podzim ťuká na vrata“ (obměna hry „Na peška“). Upekli jsme si také jedlé kašany a přemýšleli, jak asi chutnají srncům. Dětem totiž jejich chuť připomínala chuť brambor. Byli jsme s dětmi překvapené, jak jsou kašany zdravé. Přečetli jsme si o nich zajímavosti z internetu. Škoda, že už se na trzích moc neprodávají.

Další práci, kterou děti rády na zahradě dělaly, bylo hrabání listí. Každé dítě dostalo své hrabičky na listí a kolečko. Děti si listí shrabaly, pak naložily na kolečko a odvezly mi ho. Listí jsme vysypali z koleček do obrovské kompostové plastové bedny. Tak jsme s dětmi shrabovali a kompostovali. Jako vše, tak i práce na zahradce má svůj čas, děti vydržely při práci určitou dobu. Po práci si hrály nebo jezdily na tříkolkách nebo ze skluzavek. Děti práce bavila. Také jsme si s listím hráli. Shrabali jsme listí na velkou hromadu a pořádně se v ní vyváleli jako v bazénu. Užili jsme si legrace. Ještě teď v říjnu nám kvetou žluté i oranžové afrikány, růže a slunečnice. Z těch jsme vyškrabaly semínka a sušíme je pro ptáčky do krmítka, protože péče o ptáčky patří i do péče o zahradu. Menší děti pečují třeba jen o jednu trvalku. Děti o své rostlinky pečují, kypří, zalévají, trhají plevel. Podělí se o práci při trhání voňavých lístků, zalévání, kypření a stříhání. Naši zahrádku cítíme, dotýkáme se jí a ohmatáváme ji, když uždibujeme nebo trháme listy bylin. Uvědomuji si, že naše zahrádka vypadá krásně a působí potěšení i na náš zrak. Díky květinám se nám podařilo najít všechny barvy na zahradě. Na papírové palety jsme nanesly všechny barvy, které jsme ve školce mezi barvičkami našly. Měly jsme spoustu odstínů barev a vyrazily jsme na zahradu na průzkum. Hráli jsme si na průzkumníky a zkoumaly, jaké barvy používá malíř podzim. K velkému překvapení jsme zjistili, že všechny barvy z palety jsme našly. Dokonce růžovou, tmavě fialovou a jiné. Nejvíce barev podzimu jsme našli právě v naší záhonkové zahradce na květinách.

Na podzim děti také rády sbíraly ořechy. Na zahradě nám rostou vysoké ořešáky. Ořechy jsme nosili do třídy usušit na radiátory a pak si je děti samy vylouskaly a snědly. Zbylé jsme schovali na vánoce.

Přesadili jsme naše semenáčky borovice černé z velké přepravky do květináčů. Každé dítě si přesadilo svůj stromeček. Naše semenáčky se za dva roky vytáhly do délky deseti centimetrů. Viděla jsem na dětech hrdost z toho, že mají vlastní květináč se stromečkem. Integrované děti prožívají stejnou radost a svůj stromeček dokážou hladit a povídat si s ním jako s mladším bráškou.

V listopadu jsme ořezali suché zbytky květin a připravili záhonky a naši zahrádku na zimu. Trvalkám jsme nechali kořeny v zemi. Uschlé květiny a další rostlinný odpad jsme navezli do kompostéru. Proložili jednotlivé vrstvy kartonem a zemí. Záhonky jsme zryli, přidali trochu kompostu a přikryli vrstvou listí. Pod touto vrstvou se zem zotaví z námahy uplynulých měsíců a nasbírání nové síly pro příští rok. Okolo růží jsme zem přikryli větvemi.

Náš starší kompostér nám posloužil k ozřejmění koloběhu organické hmoty v zahradě. Děti pozorovaly různá stádia tlení a rozkladu, ale nejvíce děti přitahovalo množství malých tvorů, jako svinky, žížaly, stonožky a mnohonožky.

Děti se učily zacházet se zahradnickým náčiním - motykou, hráběmi, lopatou, rýčem, vějířovými hráběmi na trávu, zahradnickými sázecími kolíky. Také se zahradnickými nůzkami, kolečky, kbelíky i kropítky. Máme ve školce nářadí určené speciálně pro děti, jen tak si mohou děti zahradničení užít naplno. S rýčem pro dospělé by mnoho práce neudělaly.

V průběhu celého roku jsme využili i část zahrady s dopravní cestou s přechody pro chodce a přenosnými značkami. Děti se naučily správně přecházet přes přechody, jezdit na tříkolkách a správně reagovat na semafor, naučily se některé dopravní značky a po určitém období, kdy splnily požadavky k získání řidičských průkazů jsme dětem tyto speciální průkazy s oprávněním pro užití na území naší zahrady dětem předaly. Zajímavou akcí bylo předvádění dravců na naší zahradě.

3.4.4 Zima na zahradě

Na přelomu podzimu a zimy jsme s dětmi ostříhali všechny odkvetlé a suché části květin a odvezli je do kompostéru. Nejdříve jsme v novém kompostéru pořádně rozhrabali zem, pak jsme vložili rostlinný odpad, nastříhali jsme kartony a ještě jsme je pořádně navlhčili, aby se rychleji rozložily. Navezli jsme i kolečka spadaného listí s trochou písku a vše jsme v kompostéru smíchali. Nakonec jsme kompostér přikryli víkem a počkáme do jara. Zastříhli jsme růže nad třetím očkem, vždy jsem jednomu

z dětí ukázala, kde má přesně stříhnout a zahradnické nůžky mohlo v ruce držet vždy jen jedno dítě. Sklidili jsme zbylé bylinky – mátu a meduňku a ve třídě jsme dali ještě jejich zelené lístky sušit. Růže a ostatní květiny trvalky jsme přikryli větvemi z jehličnatých stromů. Záhonky tak budou odpočívat přes zimu až do jara pěkně přikryté.

Zimní období jsme využili hlavně k pozorování ptáků, kterým jsme na zahradu do krmítek nosili potravu. Děti se naučily, co ptákům chutná a jaký druh potravy je vhodný do krmítek. Poznaly, že některým ptákům chutnají olejnatá semena, například slunečnicová nebo konopná, mák, semena salátu či bodláků, jádra jablek, hrušek, vlašské ořechy a lísková jádra. Zrní mají rády sýkorky, pěnkavy, zvonci, hýlové a čížci. Pro kosy a červenky jsme dávali do krmítka rozinky, kousky ovoce, a ovesné vločky. Děti se seznámily se s různými druhy krmítek. I v zimě jsme zalévali naše stromečky v květináčích na našem místě. Pokud nesněžilo a nepršelo delší dobu, tak jsme také naši zahrádku zalili. Ale jenom když zem nebyla zmrzlá.

V zimě jsme si prohlédli zahradu pomocí zrcadel a objevovaly její krásu. Hodně radosti přinesl napadaný sníh. Děti dokázaly ze sněhu tvořit, stavět stavby, sněhuláky, sněhové sochy zvířátek, kapličku. Se sněhem jsme si užili také mnoho her - „Na mrazy“, „Na nanuky“, „Na Eskymáky“ apod. Děti bavilo sledování stop na sněhu a hraní s vlastními stopami. Zvláště obtiskování vlastního těla do sněhu. Je dobré, že naše zahrada má členitý terén a na kopečkách ve výukové zahradě jsme mohli sjíždět na pytlích a bobovat. Pozorovali jsme změny přírody v zimě i to, jak krajina odpočívá. Děti bavily frotáže kůry stromů. Také jsme si ze zahrady přinesli špinavý sníh a dali jsme ho do misky. K velkému překvapení dětí v misce zůstala po roztátí a odpaření špína. Pro děti bylo velmi zajímavou aktivitou odlévání stop na zahradě.

Některé děti velice baví odhrnování sněhu z cestiček na zahradě. Slouží nám k této činnosti ve školce malá hrabla z umělé hmoty. Také řezání polen z kmenů vánočních stromečků pilou na dříví nadchlo zvláště kluky. Mohli si vyzkoušet řezat pilou individuálně a samostatně pod dohledem i ve spolupráci s paní učitelkou. Fotodokumentace přiložena v příloze IV.

3.5 Výzkumná část, zpracování a vyhodnocení dotazníků

Do Církevní mateřské školy v Lipenské ulici pravidelně dochází 78 dětí. Vzdělávají se ve třech třídách po 26. Řada dětí tu má další sourozence.

V roce 2007 jsem zpracovala dotazník pro rodiče, ve kterém zjišťuji názory rodičů na zahradničení s jejich dětmi v naší mateřské škole. Nejprve jsem tento dotazník rozdala třem vybraným respondentům (rodičům) dětí z naší mateřské školy. Dotazníky mi rodiče vrátili vyplněné, u žádné z uvedených otázek nechyběl zaznamenaný údaj. U otázky „Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?“ měli rodiče zatrhnout jednu z několika variant. Protože mi k této otázce připsali také své vlastní názory, rozšířila jsem dotazník o část, kam mohli rodiče napsat svůj názor. U ostatních otázek jsem vyrozuměla, že respondenti otázkám v dotazníku rozumí a jsou pro ně jasné a srozumitelné. Pro mé šetření jsem proto ostatní otázky z dotazníku nezměnila.

V dotazníku jsem se ptala na otázky:

1. Máte zahradu nebo alespoň svůj pěstitelský koutek na balkóně či truhlík za oknem?
2. Je pěstitelská činnost vaším koníčkem?
3. Vedete a podporujete vlastní děti k práci na zahradě nebo si alespoň spolu zasadíte květinu do truhlíku?
4. Myslíte si, že je důležité, aby děti v MŠ měly zeleninovou a květinovou zahrádku?
5. Jste rádi, že si vaše dítě může v naší školce hrát na zahradníky?
6. Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?

Rodiče mohli také napsat svůj vlastní názor o prospěšnosti pěstitelských činností u svých dětí ve druhé části otázky č. 6.

U každé otázky měli rodiče označit jednu variantu ze čtyř odpovědí. Ukázka dotazníku je v příloze II.

V roce 2007/2008 jsem rozdala 45 dotazníků a vrátilo se mi 30 vyplněných dotazníků.

V předběžném šetření v roce 2007/2008 z třiceti odevzdaných dotazníků mi rodiče sdělili svůj vlastní názor na prospěšnost či neužitečnost pěstitelských prací ve výchově ve dvaceti třech případech. Ve zbylých dotaznících zadrželi odpověď s názorem, že vlastní pěstitelská práce probouzí u dětí vztah a lásku k přírodě, k rostlinám i k tělesné práci, utuží svaly i tělo, děti jsou pak citlivější k přírodě. Ani v jednom případě nezadrželi negativní odpověď. Za tuto zpětnou vazbu od rodičů jsem velmi vděčná. Postřehy rodičů jsou zajímavé a přínosné pro mou práci s dětmi. Některé názory rodičů na téma prospěšnosti práce dětí na záhoncích uvádím i v mé bakalářské práci.

Otázka č. 1

Máte doma zahradu nebo alespoň svůj pěstitelský koutek?

20 z dotázaných respondentů (rodičů) má zahradu. (67%)

8 respondentů má jako zahrádku balkon nebo truhlík. (26%)

2 nemají žádný vlastní pěstitelský koutek. (7%)

Respondenti, kteří nemají žádný vlastní pěstitelský koutek a nemají rádi ani pěstitelské činnosti, odpověděli v dotazníku překvapivě, že zahrádku v mateřské školce vítají s nadšením a souhlasí s tím, že práce na záhoncích je důležitá.

Otázka č. 2

Je pěstitelská činnost vaším koníčkem?

2 respondenti jsou „vášnivými“ pěstiteli a zahradníky (7%)

24 zahradničení baví (79%)

2 se starají o truhlík z nutnosti (7%)

2 nemají rádi pěstitelské činnosti (7%)

Otázka č. 3

Vedete a podporujete vlastní děti k práci na zahrádce nebo si alespoň spolu zasadíte květinu do truhlíku?

16 respondentů podporuje své děti a vede k lásce k zahradničení (53%)

10 sází spolu s vlastními dětmi rostlinky do truhlíku nebo do květináče (33%)

2 nemají k zahradničení podmínky ani příležitost (7%)

2 nic s dětmi nesází a své děti k těmto činnostem nevedou (7%)

Otázka č. 4

Myslíte si, že je důležité, aby děti v mateřské škole měly zeleninovou a květinovou zahrádku?

24 respondentů vítá zahrádku ve škole s nadšením (79%)

6 si myslí, že zahrádka je užitečná (21%)

0 je to jedno (0%)

0 považují zeleninové a květinové záhony na zahradě za nepotřebné (/0%)

Všichni souhlasí, že práce na zahradě je užitečná a jsou rádi, že si jejich dítě může v naší škole hrát na zahradníky.

Otázka č. 5

Jste rádi, že si vaše dítě může hrát v naší škole na zahradníky?

28 respondentů to velice vítá (93%)

2 souhlasí s tím, že práce na zahradě je důležitá (7%)

0 je to jedno

0 nesouhlasí, aby si jejich dítě hrálo na zahradníky

Otázka č. 6

Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?

100 % respondentů zadrželo odpověď, že vlastní pěstitelská práce probouzí u dětí vztah a lásku k přírodě, k rostlinám i k tělesné práci, utuží svaly i tělo, děti jsou pak citlivější k přírodě.

Ve školním roce 2009/2010 jsem rozdala sedmdesát osm dotazníků. Vrátilo se mi 48 vyplněných dotazníků.

Otázka č. 1

Máte doma zahradu nebo alespoň svůj pěstitelský koutek?

35 respondentů vlastní zahradu (74%)

8 balkon nebo truhlík (/16%)

0 nemá zahradu (0%)

5 nemá žádný pěstitelský koutek / př. truhlík (10%)

Otázka č. 2

Je pěstitelská činnost vaším koníčkem?

5 respondentů je vášnivými pěstiteli (10%)

35 zahradničí rádo (74%)

5 se stará o zahradu či truhlík z nutnosti (10%)

3 nemají rádi pěstitelské činnosti (6%)

Otázka č. 3

Vedete a podporujete vlastní děti k práci na zahrádce nebo si alespoň spolu zasadíte květinu do truhlíku?

24 podporuje děti a vede je k lásce k zahradničení (50%)

22 sází spolu s dětmi rostliny do truhlíku (46%)

1 nic nesází (2%)

1 nemá k zahradničení podmínky ani příležitost (2%)

Otázka č. 4

Myslíte si, že je důležité, aby děti v mateřské škole měly zeleninovou a květinovou zahrádku?

47 vítá zahrádku ve školce s nadšením (98%)

1 respondent uvádí, že zahrádka je užitečná (2%)

0 je to jedno (0%)

0 považují zeleninové a květinové záhony na zahradě za nepotřebné (0%)

Otázka č. 5

Jste rádi, že si vaše dítě může v naší školce hrát na zahradníky?

41 respondentů to velice vítá a jsou nadšeni (85%)

7 souhlasí s tím, že práce na zahrádce je pro děti užitečná (15%)

0 je to jedno (0%)

0 nesouhlasí, aby si jejich dítě hrálo na zahradníky (0%)

Otázka č. 6

Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?

47 souhlasí s tím, že vlastní pěstitelská práce probouzí u dětí vztah a lásku k přírodě, k rostlinám i k tělesné práci, utuží svaly a tělo, děti jsou pak citlivější k přírodě (98%)

1 souhlasí, že práce na záhonkách je důležitá (2%)

0 práce na záhonech je málo užitečná (0%)

0 práce na záhonech ničím neprospěje (0%)

Opět odpovídali rodiče překvapivě tím, že ačkoli někteří nemají pěstitelské činnosti rádi a ani nevlastní zahradu, pěstitelské aktivity s dětmi v naší školce vítají a podporují. Vidí smysl v této činnosti. Tím se mi potvrzuje hypotéza, že pěstitelské práce mají i v dnešní době počítačů pro děti smysl a přínos.

Souhrnné výsledky a zpracování všech dotazníků rozdaných ve školním roce 2007/2008 a 2009/2010

Celkem jsem zpracovala 78 vyplněných dotazníků z roku 2007 a 2009.

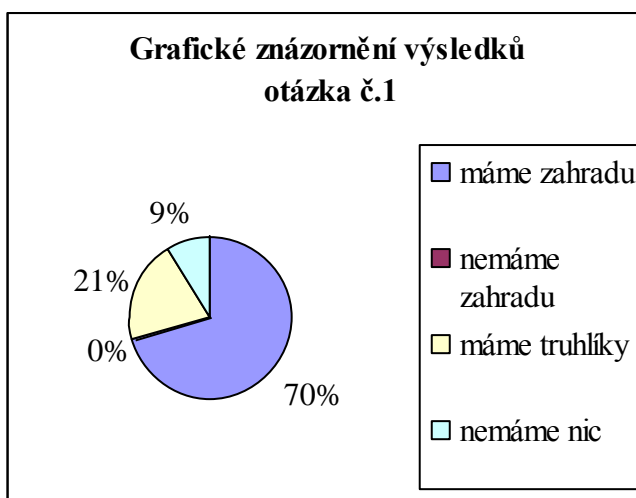
Otázka č. 1

Máte doma zahradu nebo alespoň svůj pěstitelský koutek?

55 respondentů vlastní zahradu (71%)

16 balkon nebo truhlík (20%)

7 nemá žádný pěstitelský koutek (9%)

Graf 1: Vyhodnocení otázky č. 1

Otázka č. 2

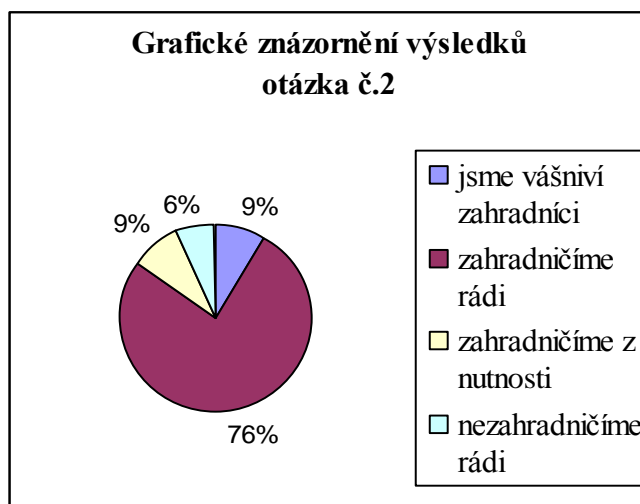
Je pěstitelská činnost vaším koníčkem?

7 respondentů je vášnivými pěstiteli (9%)

59 zahradničí rádo (76%)

7 se stará o zahradu či truhlík z nutnosti (9%)

5 nemá rádo pěstitelské činnosti (6%)

Graf 2: Vyhodnocení otázky č. 2

Otázka č. 3

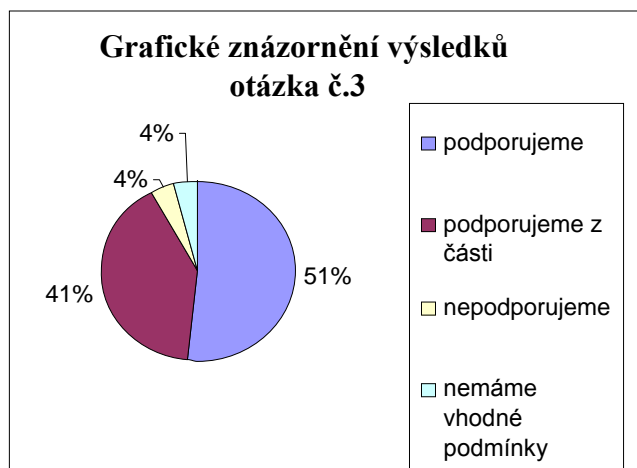
Vedete a podporujete vlastní děti k práci na zahradě nebo si alespoň spolu zasadíte květinu do truhlíku?

40 podporuje děti a vede je k lásce k zahradničení (51%)

32 sází spolu s dětmi rostliny do truhlíku (41%)

3 nic nesází (4%)

3 nemá k zahradničení podmínky ani příležitost (4%)

Graf 3: Vyhodnocení otázky č. 3

Otázka č. 4

Myslíte si, že je důležité, aby děti v mateřské škole měly zeleninovou a květinovou zahrádku?

71 vítá zahrádku ve školce s nadšením (91%)

7 respondent uvádí, že zahrádka je užitečná (9%)

0 je to jedno (0%)

0 považují zeleninové a květinové záhony na zahradě za nepotřebné (0%)

Graf 4: Vyhodnocení otázky č. 4

Otázka č. 5

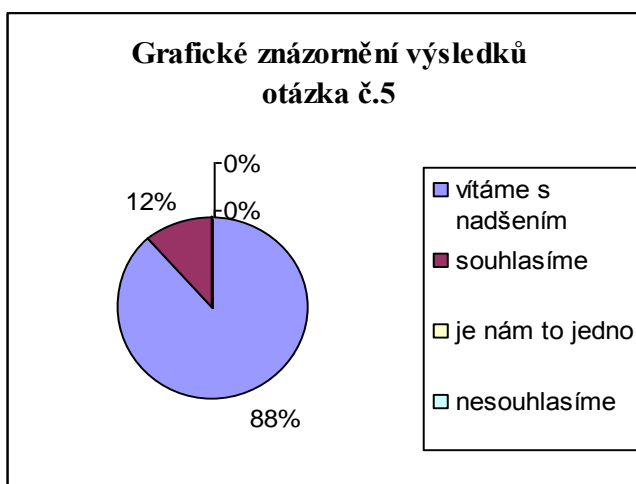
Jste rádi, že si vaše dítě může v naší školce hrát na zahradníky?

69 respondentů to velice vítá a jsou nadšeni (88%)

9 souhlasí s tím, že práce na zahradce je pro děti užitečná (12%)

0 je nám to jedno (0%)

0 nesouhlasí, aby si jejich dítě hrálo na zahradníky (0%)

Graf 5: Vyhodnocení otázky č. 5

Otázka č. 6

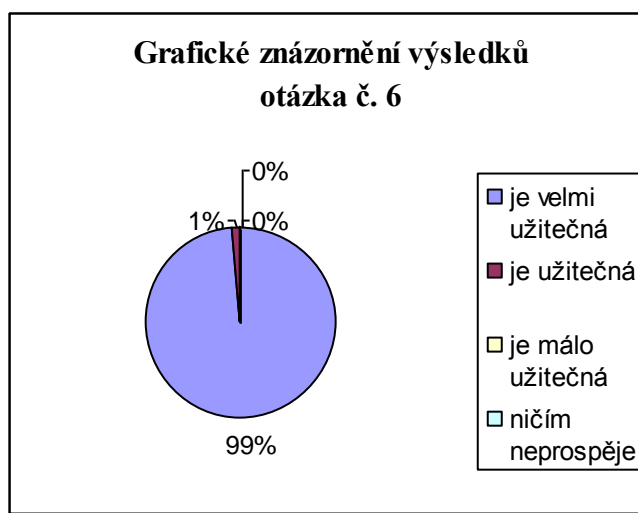
Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?

77 souhlasí s tím, že vlastní pěstitelská práce probouzí u dětí vztah a lásku k přírodě, k rostlinám i k tělesné práci, utuží svaly a tělo, děti jsou pak citlivější k přírodě (99%)

1 souhlasí, že práce na záhonkách je důležitá (1%)

0 práce na záhonech je málo užitečná (0%)

0 práce na záhonech ničím neprospěje (0%)

Graf 6: Vyhodnocení otázky č. 6

Závěrečné shrnutí výsledků:

91 % rodičů dětí z naší mateřské školy vlastní zahradu nebo pěstitelský koutek

85 % rodičů zahradničí rádo

92 % rodičů podporuje své děti k práci na zahradě nebo si alespoň spolu zasadí květinu do truhlíku

100 % rodičů vítá zeleninovou a květinovou zahrádku v mateřské škole s nadšením nebo si myslí, že je užitečná

100 % rodičů vítá, že si mohou jejich děti hrát ve školce na zahradníky a tvrdí, že je to užitečné

100 % rodičů tvrdí, že práce na záhonech je důležitá a dítěti prospívá

ZÁVĚR:

Rodiče překvapivě odpovídali, že ačkoli někteří nemají pěstitelské činnosti rádi a ani nevlastní zahradu, pěstitelské aktivity s dětmi v naší školce vítají a podporují. Vidí smysl v této činnosti. Potvrzuje se hypotéza, že pěstitelské práce mají i v dnešní době počítačů a nákupů v supermarketech pro děti smysl a přínos. Z toho vyplývá, že rodiče chápou užitečnost aktivit v pěstitelské zahrádce pro své děti a podporují naši práci. Vnímám spolupráci a podporu rodičů jako velmi důležitý faktor, jak získat trvalé výsledky. Rodiče vidí v pěstitelských činnostech a zahradničení smysl pro rozvoj svých dětí. Vidí, že je to pro ně dobré a má to význam.

Uvádím i některé názory rodičů, které mi napsali do dotazníku jako odpověď na otázku: **Jak může prospět práce na záhoncích vašemu dítěti?**

(Názory rodičů neprošly jazykovou korekturou.)

„Děkuji především za to, že děti i ve školce vedete k práci na zahradě. Vedle všech skutečností (pozitivních), které jsou uvedeny v tomto dotazníku, je zejména pro městské děti důležitý prožitek a zkušenost s tím, že se na jaře seje a sází, určitou dobu se o rostlinky staráme a pak na podzim sklízíme. Domnívám se, že si děti odnesou více než „zahradnickou zkušenost“. Chtěla bych Vás povzbudit, abyste i nadále s dětmi na zahradě pracovaly, i když je to mnohdy jistě namáhavé. Srdečně zdraví jedna maminka z Berušek.“

„Myslím, že práce na záhoncích určitě prospívá. Když se dítě odmala formou hry zapojuje do jakékoli činnosti (dle věku), určitě bude v budoucnu ochotně a rádo pomáhat, ať doma mamince nebo jiným lidem. A již odmala si zvyká na určité povinnosti a navíc nemá čas se nudit, sedět celý den u TV a PC. A na zahrádce je na čerstvém vzduchu a má zdravý pohyb. Náš syn je opravdu šťastný, když ve školce „pracují“ na zahrádce. Doma celé léto pomáhal zalévat a staral se o okrasnou zahrádku i o zeleninu. Každé ráno zkontroloval, co na zahrádce vyrostlo a dozrálo“

„Myslíme si, že zvláště v dnešní „computerové“ době je důležité, aby děti poznaly, že i „obyčejná“ fyzická práce může být kromě prospěšnosti i zábavná, že ne

všichni musí nutně v dospělosti sedět u počítačů v kancelářích nebo být managery velkých společností. Důležité je začínat „odspoda“ a uvědomit si, že bez „obyčejné práce obyčejných lidí“ by nemohl existovat žádný výše uvedený manager či obchodník.“

„Děti vidí výsledek své práce. Jsou nadšené, když ze semínka vyroste kedlubna a moc jim pak i chutná. Nevadí jim okopávat záhonky, na kterých pěstují svoje kytičky, které si samy vybraly. Neběhají ani si nehrají v záhonech, protože vědí, jakou dá práci se o ně starat.“

„Prospěje určitě. Děti jsou při práci na zahradě na čerstvém vzduchu, ale hlavně si váží každého kousku vypěstované zeleniny, ovoce i každého kvítku. Děti si vyzkoušejí, že práce na zahradě není tak snadná, jak se zdá a naučí se i určité zodpovědnosti, protože záhonky se zeleninou a květinami musejí pravidelně zalévat, plít i okopávat. Konečné sklizení plodů je pak výsledek práce dětí, které mají obrovskou radost, když si mohou utrhnout třeba rajče, které sami vypěstovali a starali se o něj.“

„Práce na záhonech přináší kontakt s přírodou. Děti zasejí, plejí, zalévají, sklídí nebo darují plody. Děti se učí koloběhu života. Nejdříve je semínko, pak klíček, malá rostlinka nebo poupě, květ, následuje odkvétání a odumírání. Děti se setkávají i s neovlivnitelnými faktory jako jsou kroupy, nepřízeň počasí, velké sucho. Musí se smířit s neúspěchem, posiluje to jejich imunitu.“

„Rozvíjí i jemnou motoriku dítěte, koncentraci na úkol, přináší pocit, že něco dokázal sám. Něco bylo na počátku malé a teď je to velké (semínko – mrkev).“

„Dítě získá vztah k přírodě, k přírodním procesům a cyklům. Více si uvědomí, že je třeba přírodu chránit a starat se o ní. Může žasnout a obdivovat velikost Božího stvoření, rostlin, květin, stromů. Může objevovat řád Božího stvoření. Také se naučí pomáhat a pracovat.“

„Myslím, že mu nejen prospěje, ale i ho hodně obohatí. Naučí se lépe znát přírodu, objevuje postupně proces sázení, zrání a sklizení. A v neposlední řadě si může vyzkoušet na vlastní kůži, že „bez práce nejsou koláče“, o to větší radost je pak z výsledků.“

„Děti se naučí pracovat v kolektivu, být tolerantní vůči sobě, vnímat rostlinu jako živou bytost a vážit si jak rostlin, tak všeho živého, co se v půdě a všude kolem „potuluje“. Líbí se mi, že nevnímají pasivně, co a jak se provádí na zahradě, ale mají to štěstí si vše prakticky vyzkoušet – ohmatat a ušpinit se. Jsem nadšená a za vše vám děkuji.“

„Pomůže dítěti pochopit, že spousta surovin v kuchyni je produktem země a lidské práce a nikoli jen položkou v nákupním vozíku v supermarketu. Také pomůže pochopit, že všechno chce svůj čas, že jahody nerostou v lednu a že než na zahrádce něco vyrostе, chvíli to trvá – učí dítě čekat na plody.“

„Dítě by si mělo co nejdříve uvědomit, že je součástí přírody a ne jejím svrchovaným pánem a ničitelem. Odmalička učíme děti, aby netrhaly rostlinám lístky, aby dávali pozor na cestě na broučky, po dešti přenášíme z cesty hlemýždě. Práce na zahrádce a péče o rostliny doma je pro nás dalším stupněm v naší výchově.“

Další názory rodičů uvádím v příloze VI.

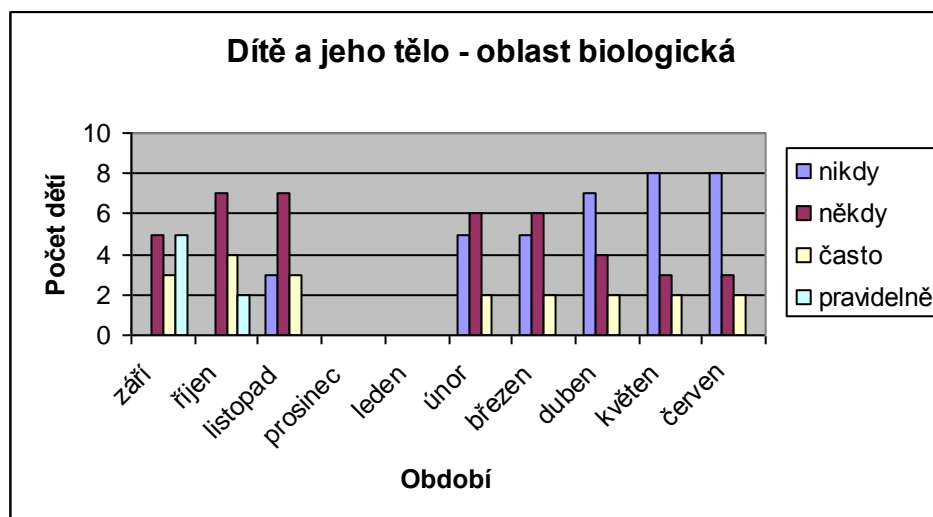
3.6 Závěry výzkumu a vyhodnocení pozorování

Vybrané výstupy Školního vzdělávacího programu, které chci kladně ovlivnit prací na záhonech, jsem realizovala v programu „Pěstujeme zeleninu a staráme se o naše stromečky.“

Ke zjišťování a zkoumání jsem použila metodu přímého pozorování se zaznamenáváním zkoumaných faktů do záznamových archů. Vzor záznamového archu uvádím v příloze III. Pozorování probíhalo po dobu jednoho školního roku. Použila jsem čtyřstupňovou stupnici škál (nikdy – někdy – často – pravidelně). Vybranou skupinou bylo třináct předškolních dětí z mé třídy. Pozorování jsem zaznamenávala v průběhu školního roku 2008/2009. Některé z vybraných aktivit bylo možno pozorovat i v zimních měsících. Z každé vzdělávací oblasti jsem vybrala konkrétní měřitelnou aktivitu.

Dítě a jeho tělo – oblast biologická

Děti si během pravidelné práce se zahradnickým nářadím zlepšily koordinaci a jemnou motoriku. Pozoruji přesnost při zalévání s kropicí konví, zda dítě zvládne kropení bez políání.

Graf 7: Vyhodnocení pozorování – oblast biologická

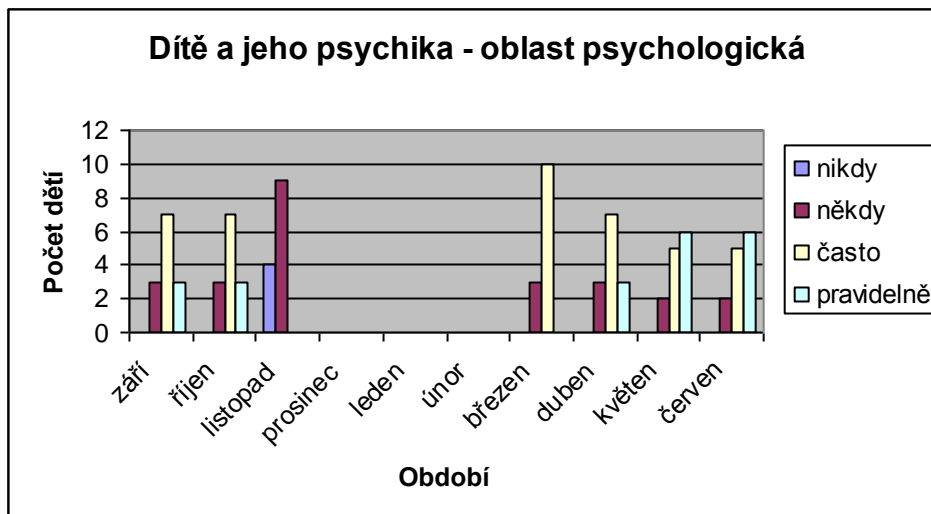
Děti si během práce se zahradnickým náčiním zlepšily koordinaci i jemnou motoriku. Získaly povědomí o zdravém životním stylu, informace o tom, co je zdravé a co ne. Jak je důležitá zelenina pro zdraví, jaké druhy zeleniny jíst a proč, co jsou

vitamíny a minerály. Vědí, že čerstvě sklizená zelenina i plodiny jsou nejzdravější. Kupovaná zelenina je různě chemicky ošetřena a déle skladovaná, což pro zdraví není dobré. Při krájení zeleniny procvičily jemnou motoriku. Při práci s hráběmi, motykou, s rýčem procvičily svaly rukou a postupně svaly celého těla. Získaly zručnost a zvýšila se jejich fyzická kondice. Rozvinuly a využily své smysly. Chuť při ochutnávání různých plodin a bylinek. Hmat při rozlišování plodin, kontaktu s půdou, rostlinami, s kůrou stromů a přírodou. Sluch při poslechu zvuků, šustění listů při hrabání, zpěvu ptactva, zvuků přírody. Čich při vůni bylinek a plodin i květin, stromů. Zrak při pozorování všeho živého i neživého. Vytvořily si zdravé životní návyky a postoje zdravého životního stylu. Zvýšila se i psychická zdatnost u dětí, když se učily, že má vše správný čas v životě i v přírodě. Učily se hledat řešení při nezdarech. Děti manipulovaly a prováděly jednoduché úkoly s předměty, pomůckami (rukavice), nástroji, náčiním (motyčka), materiálem (písek na pěšinky). Seznámily se s věcmi, které je obklopují, a jejich praktickým využitím. Např. jak správně řezat pilou dříví, jak držet pilu, aby neublížily sobě ani ostatním. Jak správně držet a přenášet motyku, lopaty, hrábě, kolíky. Jak správně donést květináč se stromečkem, jak očistit kartáčkem okurky od hlíny apod. Při pěstitelských činnostech trénovaly i lokomoční pohybové činnosti (př. chůze, skoky), nelokomoční pohybové činnosti (změny poloh a pohybů těla na místě). Učily se zvládat jednoduchou obsluhu a pracovní úkony.

Na svém těle mohly pocítit únavu jednotlivých svalů, uvědomit si, proč máme ruce a co všechno rukama člověk dokáže. Stejně tak nohy a ostatní části těla. Trénovaly si i koordinaci ruky a oka. Učily se ovládat dechové svalstvo a sladit správné dýchání s pracovními úkony. Děti už samy rozlišují, co rostlinkám i člověku prospívá a co jim může škodit. Kde v případě potřeby hledat pomoc (stromečky ze školky od odborníků apod.) Umí zacházet s jednotlivými materiály – země, písek, hlína, dřevo, kamínky, suché listy z kukuřice (výroba panáčků a figurek). Děti zapojily svou tvořivost a fantazii (zdobení a příprava občerstvení ze sklizené zeleniny pro rodiče). Při měření a rozměřování záhonků a vymýšlely místo pro sázení a setí jednotlivých plodin, dokázaly využívat i matematické a konstruktivní představy. Působí na děti esteticky, pokud se objeví na záhonkách nějaký obrazec ze ředkviček apod. I děti s hyperaktivitou se dokázaly při soustředěné pozornosti učitele, např. při sázení rostlinky, zklidnit a vychutnat si danou činnost.

Dítě a jeho psychika – oblast psychologická

Děti zvýšily svůj zájem o dění na záhonech. Pozorují zvědavost a radost na záhonech.

Graf 8: Vyhodnocení pozorování – oblast psychologická

Při pěstitelských činnostech a práci na zahrádce si děti rozšířily slovní zásobu. Setkaly se např. se slovem rýč, motyka, lopata, semenáček, sazenička, setí, sázení, klíček, kolík, kompostér, larva, mnohonožka, narcis. Rozvíjely se i jejich řečové dovednosti. Musely se domluvit a o jednotlivé zahradnické náčiní si říct. Rozvíjely se řečové schopnosti a jazykové dovednosti receptivní (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivní (výslovnost, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování). Děti se domlouvaly s ostatními dětmi na střídání při hrabání listí, půjčení hrabiček, vožení koleček nebo nesení kyblíčku s ořechy a tím se prohlubovaly i komunikativní dovednosti. Vždy šlo využít naše zahradničení i v jiných složkách výchovy – při hudebních, výtvarných, pohybových, dramatických činnostech. Za zpěvu písně „Šel zahradník do zahrady s motykou“ nebo pohybové říkance „Koulela se ze dvora, velikánská brambora“ nebo při hledání barev podzimu s paletou na našich záhonech se rozvíjely i další formy verbálního i neverbálního sdělení. Děti si o jednotlivých zážitcích ze zahrádky povídaly a sdíleli se, vedly rozhovory. Vymýšlely i vlastní pohádky podle své fantazie na téma ze zahrádky - O vzteklé žížale, O smutné cibulce, O princezně Tulipánce. Děti pojmenovávaly většinu toho, čím jsou obklopeni. Učily se i zeptat na slova, kterým nerozumějí, formulovat otázky. Dětem stačila dřívka, oříšky nebo lusky a vytvořily z nich za pomoci učitelky obrázek čísllice nebo nějakého písmene

z abecedy. Často jsme hledali i v knížkách na zahrádce obrázky rostlinky a zajímavosti o ní, abychom věděli, co nám vlastně vyroste a jak se o rostlinku starat.

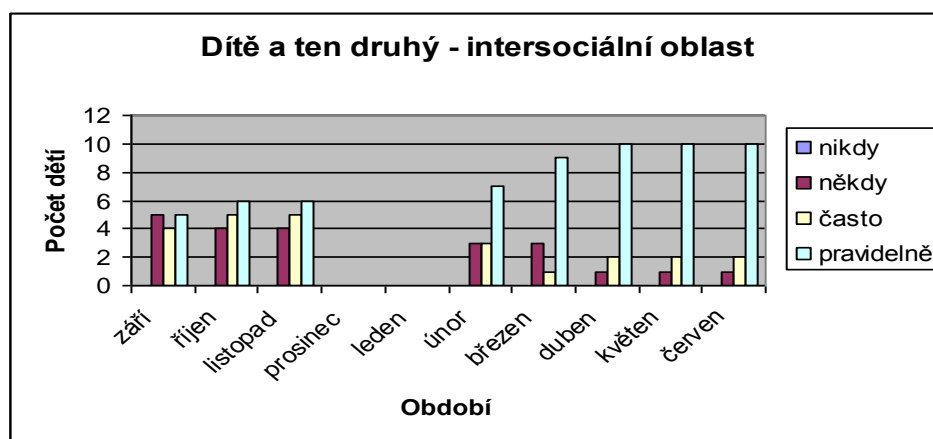
Vytvářely se tak základy pro práci s informacemi u dětí a pozitivní vztah k intelektuálním činnostem, k učení a vědění (o rostlinách a živočiších z půdy, trávy, o světě a přírodě i člověku).

Děti pozorovaly okolí kolem sebe, pojmenovávaly vlastnosti předmětů – jejich velikost, barvu, tvar, jejich znaky a funkce. Na zahrádce se učily konkrétní operace s materiálem jako je třídění (malé brambory, velké), přiřazování (čeho je víc), odhad, porovnávání (je stejná kedlubna a paprika, v čem se liší), uspořádání. Pěstitelskými činnostmi se posílily i přirozené poznávací city – zájem, zvědavost, radost z objevování. Děti získaly větší dovednost orientace v prostoru. Učily se předkládat své nápady. Jindy zase postupovaly podle daných pokynů.

Vnímaly, že je zajímavé se dozvídat nové věci. Děti poznávaly samy sebe, co zvládnou a co ne. I děti, které nevynikaly v rozumových činnostech, se cítily obvykle na zahrádce velmi úspěšné a rostla jejich sebedůvěra. Nesly si vypěstovanou květinu a byly šťastné. Měly radost. Týká se to i dětí integrovaných. V otázce sebepojetí a vůle se učily sebeovládání. Někdy se dětem nechtělo zalévat, jenže pak by jim jejich rostlinka uschla. Děti se učily překonávat svou přirozenost. Rozvíjelo a kultivovalo se i mravní a estetické vnímání, cítění a prožívání. Děti si mohly uvědomit své silné i slabé stránky, co je baví více a co méně. Učily se i nést odpovědnost (zasadí si svůj stromeček a pečuje o něj). Učily se zvládat své emoce správným způsobem.

Dítě a ten druhý – oblast interpersonální

Dítě spolupracuje s druhými dětmi. Umí se domluvit. Sledují spolupráci dětí.

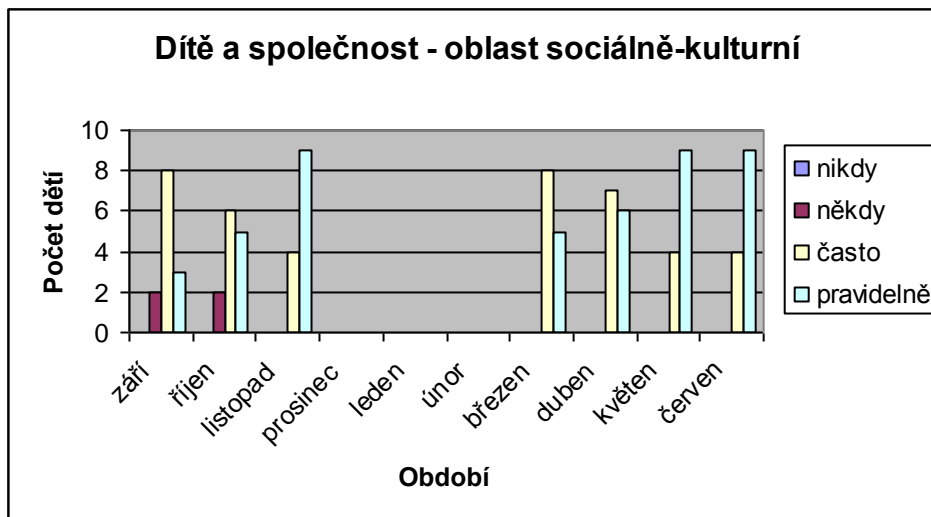

Graf 9: Vyhodnocení pozorování – oblast intersociální

Děti se při práci na zahradě učily vzájemným kooperativním dovednostem. Učily se spolupracovat ve dvojicích, skupinkách i v rámci celé třídy. Seznamovaly se s pravidly chování ve vztahu k druhému a pravidla se učí dodržovat. Pravidla jsou kamarádi a snaží se nás ochránit od zlých věcí. Děti vědí, že nemohou praštit druhého motykou, protože by ublížily. Vědí, že když utrhnou kamarádovi tulipán, o který se kamarád stará a pěstuje ho pro maminku, bude smutný a zničí jeho práci i radost. Rozvíjelo se tím prosociální chování ve vztahu k ostatním dětem ve školce, ve skupině i dalším lidem. Děti si osvojily dovednosti důležité pro navazování a rozvíjení vztahů mezi sebou. Prožívaly společnou blízkost při plnění nějakého úkolu (pomoc při přesazování, sbírání ořechů, přinesení kropáčku). Kamarádi si dělali radost, nosili si kamínky jako dárky, lístečky, květiny. Navzájem se obdarovávali. Dělili si úrodu. Rozvíjely se i prosociální postoje jako citlivost. Děti soucítily s druhými, pokud se druhému děla nějaká křivda (př. zašlápnutá sazenička). Děti se učily chránit osobní soukromí i soukromí druhých a nechodily do zahrádky dětem z druhých tříd. Ani nic ze zahrádek druhých dětí netrhaly a nesklízely, pokud jim to nebylo dovoleno. Důležité bylo společné povídání mezi dětmi i učiteli o naší zahrádce, co děti baví, co je naopak nebaví a zpětná vazba. Velice upevnila vztahy mezi námi učiteli a dětmi společná práce, to, co se nám povedlo. Učily se navazovat kontakty i s dospělými lidmi, např. zahradníky, kteří do naší zahrady chodili ořezávat větve na vysoké borovici nebo v létě sekali trávník sekačkami. Seznámili jsme se tak i s prací druhých lidí v zahradě. Děti rozuměly vyjadřování některých emocí - radosti (z motýla), vzteku (zalité dítě místo rostlinky) apod. a učily se na negativní emoce reagovat správným způsobem.

Dítě a společnost – oblast sociálně-kulturní

Dítě dodržuje ujednaná pravidla. Sleduji, zda chodí po pěšinkách a nešlapou na záhonky.

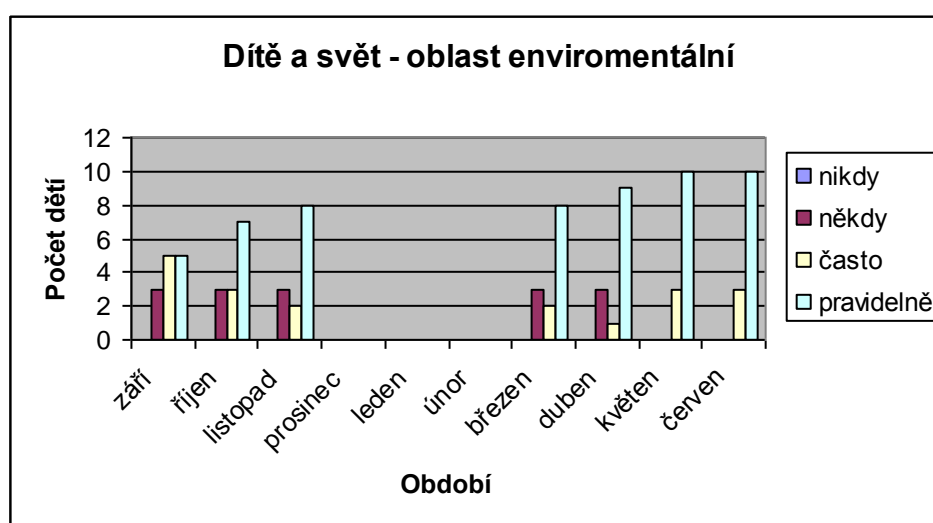
Graf 10: Vyhodnocení pozorování – oblast sociálně-kulturní

Při pobytu na zahrádce se děti učily žít ve společenství ostatních dětí, kamarádů i dospělých (spolupracovat, spolupodílet se). Učily se vnímat a přijímat základní uznávané hodnoty naší třídy. Všimla jsem si, že zahrada slouží také k přirozené adaptaci dětí v prostředí mateřské školy. Jeden nový chlapec stále brečel ve školce a stýskalo se mu po mamince. Situace se změnila, jakmile jsme přišli na zahrádku. Pobyt venku na zahradě mu pomohl najít vztah k ostatním dětem a zapomenout na své starosti. Při „Dětském dnu“, na jehož programu se děti podílely vystoupením a napečením dárků pro rodiče, jsme mohli rodiče seznámit s naší prací a využít prostoru zahrady ke společným aktivitám s rodiči. Rodiče i děti se zapojili v dramatických, sportovních i pracovních aktivitách. Prohloubily se vztahy mezi dětmi, jejich rodiči i námi učitelkami. Někteří rodiče nám pomohli a zásobili školku růžemi a paprikami, které jsme s dětmi zasadili. Děti se učily uplatňovat návyky v základních formách společenského chování ve styku s dospělými i s dětmi (zdravit známé děti i dospělé, rozloučit se, poprosit, poděkovat za úrodu, pomoc, květinu, vzít si slovo, až když druhý domluví, požádat o pomoc, vyslechnout sdělení, uposlechnout pokyn apod.) Pochopily, že každý má ve společenství svou roli, podle které je se třeba chovat. Učily se přijímat jeden druhého i s jeho rozdílnými vlastnostmi, schopnostmi a dovednostmi. Někdo se bojí žížaly, pro druhého je žížala výzkumným objektem. Kamarád nemá rád pažitku, ale chutná mu zelí.

Seznámili jsme se s prací skutečných zahradníků a uspořádali si ve školce výstavu obrázků. Učili jsme se jednat spravedlivě a zacházet šetrně s vlastními i půjčenými školními pomůckami, náradím i náčiním. Děti se nebály říct, co bylo zajímavé, co je na zahrádce bavilo a co ne.

Dítě a svět – oblast enviromentální

Dítě má respekt a úctu k práci druhých lidí. Chápe, že zahrádku a okolí naší školky je třeba chránit.

Graf 11: Vyhodnocení pozorování – oblast enviromentální

Děti si vytvořily pozitivní a blízký vztah k prostředí naší zahrady i školky. Pochopily, že zahrádku a okolí naší školky musí chránit, aby příroda kolem nás byla zdravá a pěkná. Pochopily, že lidé mohou také přírodu a svět kolem nás ničit – odpadky, sobectvím, špatnou péčí o přírodu. Mají větší úctu k práci druhých lidí a k práci fyzické. Poznaly, jak je těžké a kolik stojí úsilí a času, než z malého semínka vyrostе velký strom, a jak je snadné a rychlé strom porazit. Poznaly blíže zákonitosti koloběhu ročních období a změn v přírodě, počasí, nezbytnosti deště a vhodných klimatických podmínek pro pěstování a úspěchu na zahrádce. Vytvořily si povědomí o vlastní sounáležitosti a jedinečnosti se světem, životem, s živou i neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí. Poznali, jakým křehkým a vzácným darem je život. Postřehy z praxe jsou uvedeny v příloze V.

4 ZÁVĚR

Hledala jsem odpověď na otázku: „Má ještě v současné době počítačů, prodeje přes internet a nákupů zeleniny v supermarketech smysl hrát si s dětmi na zahradníky a pěstovat zeleninu na záhoncích? Jsou pěstitelské činnosti něčím nemoderním, co děti nezajímá a nepřinese jim žádný užitek? Nebo i v dnešní době mají pěstitelské činnosti svůj význam pro všestranný rozvoj osobnosti dítěte?“

Mám radost z toho, že mnoho rodičů z naší školky si uvědomuje, že práce na zahradě má stále svůj smysl i v dnešní době počítačů, ba právě v dnešní době počítačů potřebujeme fyzickou práci a pobyt na čerstvém vzduchu ještě více, než kdysi. Rodiče dětí z naší mateřské školy vidí v této práci smysl. Cítím jejich podporu a je to pro mou práci velmi důležité.

Potvrdila jsem si, že pěstitelské činnosti a zahradničení rozvíjejí osobnost dítěte všestranně a mají velký význam a vliv na rozvoj osobnosti dítěte ve všech oblastech - biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní i enviromentální.

Myslím, že je škoda, pokud se učitel zrekne využití zahradních a pěstitelských aktivit pro děti nebo chybí k pěstitelské činnosti na školách vhodné podmínky. Zvláště v dnešní době odcizování se přírodě našich dětí mají tyto aktivity a činnosti své nezastupitelné místo ve výchově.

V teoretické části jsem se zabývala funkcemi a významem zahrady v mateřské škole, vhodným uspořádáním a vybavením na zahradě pro děti a vše jsem si mohla ověřit v praxi s dětmi přímo v terénu. Z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání jsem vybrala pět základních oblastí rozvoje osobnosti dítěte a pozorovala pokroky dětí v těchto oblastech. Vyzkoušela jsem si také metody práce s předškolními dětmi, které uvádím v teoretické části a všechny uvedené metody lze využít i při hře s dětmi na zahradě.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

1. Brierley, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Pardubice: Portál, 1996. 111 s. ISBN 80-7178-109-2.
2. Bureš, J. a kol. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 2004. 52 s.
3. Bureš, J. a kol. *Ekologická výchova v mateřských školách*. Pardubice: TASK klub Ekocentrum, 1996. 61 s.
4. Burešová, K. *Seznamujeme se s léčivými rostlinami*. Prachatice: CEV Dřípatka, 2004.
5. Burešová, K., Korvasová, H.: *Nápady pro mrňata a škvřáta*. Kněžice: Chaloupky, 1993.
6. Čížková, Z. *Ekologická výchova nejmenších a malých*. Praha: Pražské ekologické centrum, 1996.
7. Hagenouw, R. *Děti a zahrada*. Čestlice: Rebo Productions, 2006. 64 s. ISBN 80-7234-546-X.
8. Hederer, J. *Životní prostředí a výchova*. Praha: Portál, 1994. 51 s. ISBN 80-85282-88-7.
9. *Informatorium školy mateřské*. ISSN 1210-7506.
10. Jančaříková, K. *Ekolístky*. Praha: Svatojánská kolej, 2004. 176 s.
11. Kolektiv autorů. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. 96 s. ISBN 80-7212-382-3 .
12. Kolektiv autorů. *Učíme se v zahradě*. Ostrůvek: Chaloupky, 2007. 486 s.
13. Kolektiv autorů. *Metodika seznamování dětí s přírodou*. Praha: SPN, 1982.
14. Kötter, E. *Zakládáme zahradu*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2006. 62 s. ISBN 80-7360-223-7.
15. Krügerová, U. *Malý zahrádkář*. Bratislava: Perfekt, 1993. 95 s. ISBN 80-85261-46-4.
16. Mertin, V.; Gillnerová, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2000. 232 s. ISBN 80-7178-799-X.
17. Montessori, M. *Tajuplné dětství*. Praha: SPS, 1998. 131 s. ISBN 80-86 189-00-7
18. Nymphinsová, J.; Trust, R. *Malý zahradník*. Praha: Svojtka & Co., 1999. 64 s. ISBN 80-7237-168-1.

19. Opravilová, E.; Čtverák, V. *Friedrich Fröbel - O výchově člověka*. Praha: SPN, 1982. 184 s.
20. Smolíková, K. a kol. *Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Tauris, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5.
21. Smrž, T. *Hrajeme si s dětmi v zahradě*. České Budějovice: Ekocentrum Cassiopeia, 2006, 8 s.
22. Svobodová, E. *Obsah a formy předškolního vzdělávání*. České Budějovice: PF JČU, 2007, 79 s.
23. Svobodová, E. *Sociální dovednosti učitelky mateřské školy*. České Budějovice: PF JČU, 2007, 38 s.

www.predskolaci.cz

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I - Orientační schéma zahrady CMŠ Lipenská (1. a 2. část)

Příloha II - Dotazník pro rodiče

Příloha III - Záznamový arch pozorování

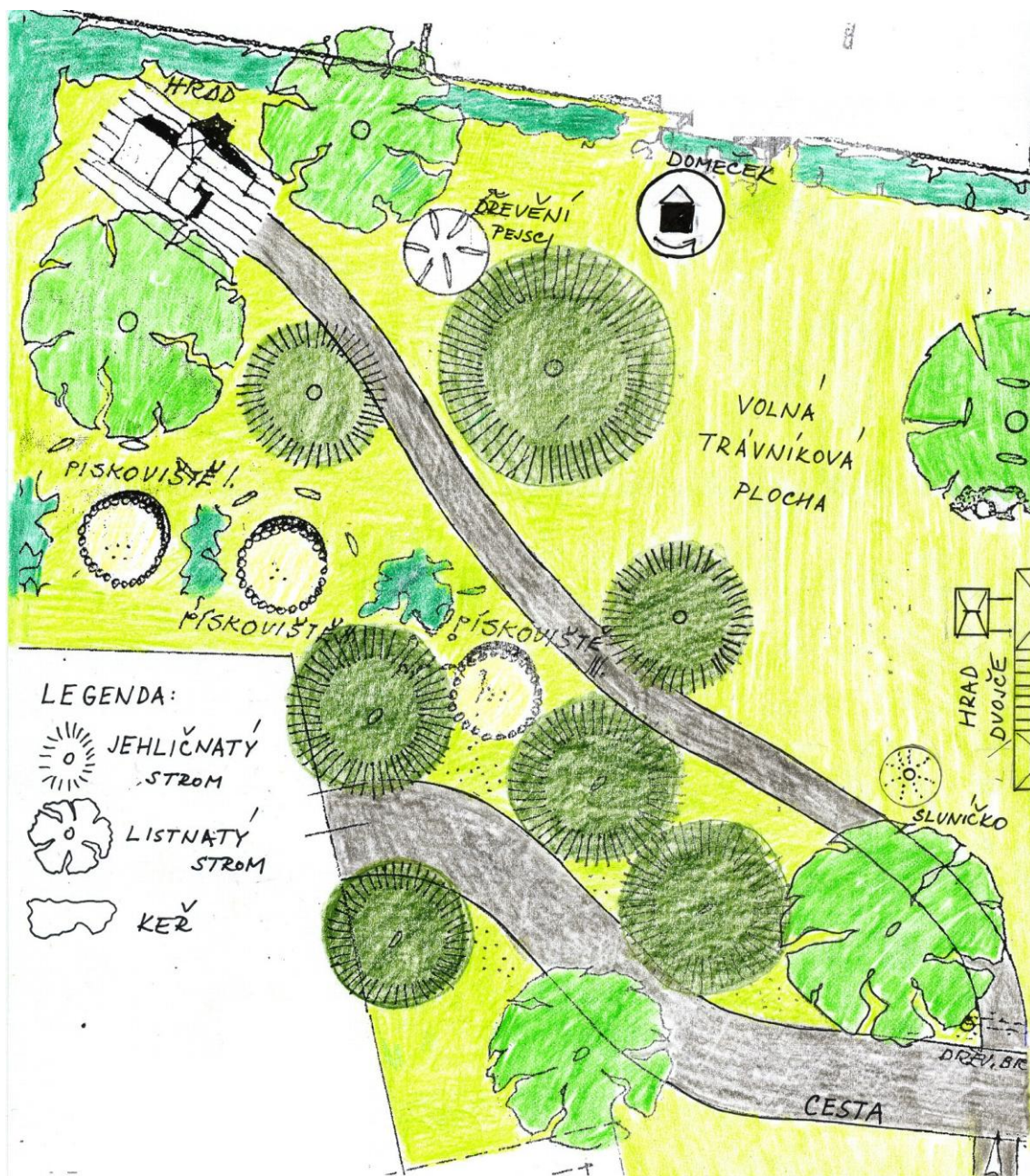
Příloha IV - Fotodokumentace

Příloha V - Postřehy z praxe

Příloha VI - Názory rodičů

PŘÍLOHY

Příloha I

Orientační schéma zahrady CMŠ Lipenská – 1. část

Orientační schéma zahrady CMŠ Lipenská – 2. část

Příloha II

Dotazník pro rodiče

Dobrý den, jmenuji se Lenka Jakešová. Zpracovávám bakalářskou práci na téma „Možnosti využití zahrady v naší školce pro enviromentální výchovu dětí ve věku 3-7 let“. Pro účely mé práce Vás prosím o vyplnění tohoto dotazníku. Vždy zaškrtněte variantu, která se nejvíce shoduje s vaší odpovědí. Pokud nevyhovuje ani jedna z těchto variant, můžete napsat svůj vlastní názor do volného prostoru k otázce. Dotazník je zcela anonymní a stačí ho vyplněný vhodit do krabice s názvem DOTAZNÍK, umístěné v šatně dětí. Děkuji moc za všechny odpovědi a poctivě vyplněné dotazníkové lístky, které do krabice vhodíte.

1. Máte doma zahradu, nebo alespoň svůj pěstitelský koutek na balkóně či truhlík za oknem?

- a) máme zahradu
- b) nemáme zahrádku
- c) máme balkon jako zahrádku nebo truhlík
- d) nemáme žádný pěstitelský koutek

2. Je pěstitelská činnost vaším koníčkem?

- a) jsme vášnivými pěstiteli a zahradníky
- b) zahradničíme rádi
- c) staráme se o zahrádku / truhlík z nutnosti
- d) nemáme rádi pěstitelské činnosti

3. Vedete a podporujete vlastní děti k práci na zahrádce nebo si alespoň spolu zasadíte květinu do truhlíku?

- a) podporujeme děti a vedeme je k lásce k zahradničení
- b) sázíme spolu alespoň rostlinky do truhlíku nebo květináče
- c) nic nesázíme a děti k těmto činnostem nevedeme
- d) nemáme k zahradničení podmínky ani příležitost

4. Myslíte si, že je důležité, aby děti v MŠ měly zeleninovou a květinovou zahrádku?

- a) zahrádku v MŠ vítáme s nadšením
- b) zahrádka je užitečná
- c) je nám to jedno
- d) záhonky na zahradě jsou už něčím přežitým, nepotřebným a nemoderním

5. Jste rádi, že si vaše dítě může v naší školce hrát na zahradníky?

(sázet, plít, zalévat, hrabat, sklízet...)

- a) velice to vítáme a jsme nadšení
- b) souhlasíme, práce na zahrádce je užitečná
- c) je nám to jedno
- d) vadí nám a nesouhlasíme

6. Jak může prospět práce na záhonech vašemu dítěti?

- a) vlastní pěstitelská práce probouzí u dětí vztah a lásku k přírodě, k rostlinám i k tělesné práci, utuží svaly a tělo, děti jsou pak citlivější k přírodě
- b) práce na záhonkách je užitečná
- c) práce na záhonkách je málo užitečná
- d) práce na záhonkách ničí neprospěje

Prosím, napište vlastní názor:

Příloha III

Záznamový arch pozorování

Dítě a jeho tělo – oblast biologická

Děti si během pravidelné práce se zahradnickým nářadím zlepší koordinaci a jemnou motoriku. Pozoruji přesnost při zalévání s kropicí konví, zda dítě zvládne kropení bez polítky.

Časové období	nikdy	někdy	často	pravidelně
září				
říjen				
listopad				
prosinec				
leden				
únor				
březen				
duben				
květen				
červen				

Dítě a jeho psychika – oblast psychologická

Děti zvýšily svůj zájem o dění na záhonech. Pozoruji zvědavost a radost z úspěchu.

Časové období	nikdy	někdy	často	pravidelně
září				
říjen				
listopad				
prosinec				
leden				
únor				
březen				
duben				
květen				
červen				

Příloha IV

Fotodokumentace - Děti ze třídy „Hvězdička“ z CMŠ Lipenská na školní zahradě.

Obr. 1: Vstávej semínko, holala...

Obr. 2: Dnes je na zahrádce rušno

Obr. 3: Nestačíme nakládat

Obr. 4: To nejsou trpaslíci, ale děti z Hvězdičky

Obr. 5: Můj tulipán pro maminku je nejkrásnější

Obr. 6: Jahody máme nejraději

Obr. 7: Ředkvičková svačinka

Obr. 8: V zahradě nás vítá hvězdička

Obr. 9: Sklidili jsme úrodu

Obr. 10: Okurčičko, okurčičko, nechod' sama na políčko...

Obr. 11: Popadla nás hrabací vášeň

Obr. 12: Listopad, listopad, lísteček nám na dlaň spad...

Obr. 13: Koulela se ze dvora, velikánská brambora

Obr. 14: Až stromečky vyrostou, budeme velcí i my

Obr. 15: Nepotřebujete také odhrabat sních?

Příloha V - Postřehy z praxe

Vypozorovala jsem, že děti, které se věnují pěstitelským činnostem na zahrádce, jsou citlivější, vnímavější k darům přírody a k životu ve všech jeho formách. Myslím, že naše školní zahrada přispívá k tomu, že děti projevují o přírodu a dění v přírodě zájem. Učí se úctě k přírodě, květinám, stromům - celému stvoření. Práce na záhonech má kladný význam pro vzdělávání i výchovu člověka, k uvědomění si práce, utužení svalů, k tvořivosti a komplexnímu rozvoji člověka. Velice důležitým motivačním prvkem je pro děti, když vidí výsledek. Vyzkoušela jsem si a vypozerovala jsem, že když se dětem vhodně předestřou činnosti, tak je práce zaujme a baví je. Když je nadšený učitel, jsou nadšené i děti zahradníci a vše dělají s nadšením jako jejich učitel. I na zahradě funguje vzor učitele a jeho příkladu. Pokud jsem dělala jakoukoli činnost jen z nutnosti a povinnosti, děti to brzy vycítily a dělaly činnosti také z pouhé nutnosti. Proto je velmi důležitý příklad učitele. Těžké je děti motivovat na zahradě u záhonků, pokud jsme zasadili, ale dlouho nic nerostlo. Pro děti je těžké čekat a čekat. Čekání je tím nejtěžším pro děti, s čím jsem se u činnosti pěstitelských setkala.

Přemýšlela jsem o tom, jak děti správně motivovat. V naší školce mám tu výhodu, že nám na záhonech stále něco roste. Třeba jen petrželka a pažitka. Děti si na záhoncích všimají všech maličkostí. Stalo se nám, že paní učitelka z druhého oddělení odstranila ze záhonku starý uschlý hyacint. Druhý den si toho hned někdo z dětí všiml. Děti křičely, že chybí hyacint a roznesla se fáma, že nám hyacint někdo ze záhonu ukradl. Byla to pro děti rána a pohroma. Viděla jsem na nich, že tuto situaci opravdu prožívají hluboce a citově a musely jsme jim vše vysvětlit. Nenapadlo nás, že bude někdo hledat uschlý hyacint. Z pedagogického pohledu mě vede tato situace také k přemýšlení a k nepodceňování pozorovacích schopností u dětí. Další zkušenost kolegyně učitelky udělaly, když zasely s dětmi obilí. Druhý den přiletěli ptáci a obilky sezobali. Přemýšleli jsme, jestli nemáme rychle zasít znovu, aby děti nebyly zklamané, že jim na jaře nic nevyroste. Pak jsme se ale shodly na tom, že je dobré děti připravit i na to, že nebude úroda. Není automatické, že jim vždy vše vyroste. Z nejrůznějších příčin se to může stát a jde o životní realitu. Myslím, že z pedagogického hlediska je to správné. Chci děti připravovat na život. Protože jsme ale v tomto případě věděly, proč jsou obilky pryč, řekly jsme dětem, co se stalo. To, že musíme zasít znovu, přineslo u dětí překvapení. Také je velmi důležité, aby se na záhonky chodilo pravidelně a ne jen

někdy za čas. Děti, které chodí na svou zahrádku pravidelně, získávají k zahradce vztah. Pokud bych s nimi chodila na záhonky jen občas, nebude to pro ně tolik zajímavé. Vypozorovala jsem, že děti baví činnosti, které pro ně nejsou běžné, baví je činnosti, které mají smysl, kdy vidí výsledky. Baví je setí, sázení i pletí. Nejvíce snad pozorování, kdy začíná všechno na záhonech pučet. Kdy se objevují první pupeny, lístečky. Toto období se dá velmi dobře využít v pedagogice k různým výchovným i vzdělávacím tématům o životě a přírodě. Děti baví měření na záhoncích. V jedné třídě v naší školce si dva chlapci založili doma svou vlastní zahrádku a zaseli si určité plodiny. Pak si ve školce povídali, co komu už doma roste a co komu ještě neroste. Tento případ není častý, jsou to spíše výjimky, ale mám z něho radost. Myslím, že jde tady o něco vzácného. Práce na zahradě dává dětem příležitost k získání různých znalostí, dovedností i návyků. Působí na povahové vlastnosti, vypěstovává houževnatost, lásku k práci, cit k přírodě a lásku.

Vidím, že rovnováha mezi prací duševní a fyzickou je správná a působí na děti dobře. Určitě nejen na děti. Potřebuji ji i já. Uvědomuji si, že jsme i ekologickou školkou, protože učíme děti pravidelně pečovat o kousek živé přírody, užíváme zahradu i k praktické činnosti dětí a učíme je šetřit vodou. Na sklizeň se musí čekat, proto je výhodná i bylinková zahrádka, o kterou mohou děti pečovat celoročně. Je dobré, když nechybí na zahradě ovocné stromy a děti mohou pozorovat tyto stromy v průběhu všech ročních období a v době sklizně si samy utrhnout jablko a sníst si ho. Velký význam má pro děti vypěstování svého vlastního stromečku. Děti si brzy uvědomí, kolik času a úsilí stojí, než z malého semene vyroste velký strom – velikán - a jak málo stačí na to, aby byl strom poražen. Uvědomí si i význam stromů pro náš život. Bez stromů nemůžeme žít. My jsme s dětmi zasadily semena borovice černé. Každé z dětí dostalo svůj květináček. Semena nám opravdu vyklíčily, někdy je problém s klíčivostí u těchto semínek. Z téměř ze všech květináčků už borovičky vystrkovaly své periskopy a koukaly ze země ven. Pečovaly jsme o ně do doby, než přišly přívalové deště a semenáčky nám uhnily. Teď se staráme o semenáčky nové, které jsme si přivezli z lesní školky. Je dobré, když zahrada není jen místem relaxace, ale rozmanitého využití a poznání.

Myslím, že prací na zahradě splňujeme cíle předškolního vzdělávání v oblasti doplňování rodinné výchovy, s dětmi někteří rodiče pěstují rostlinky a starají se o zahradu, ale mnoho rodičů nevládní zahradu a nemají čas, často ani chuť

k pěstitelským aktivitám a tak můžeme ve školce tyto činnosti doplnit. Myslím, že zahrada je opravdu místem, které přináší dětem mnohostranné a přiměřené podněty k jeho aktivnímu rozvoji a učení. Činnostmi s dětmi na záhoncích i činnostmi v zahradě obohacujeme denní program dítěte. Dětem je poskytnuta i odborná péče. Připravuje dítě přirozeně na život – učí ho čekat na správný čas, je čas setí i sklizně, práce i odpočinku, čas zdaru i nezdaru, jsou ještě jiné faktory – úroda nemusí přijít ani v případě, kdy se o rostliny poctivě staráme. Jde vždy o milost, pokud nám něco vyrostne na zahrádce. Nemůžeme ovlivnit počasí. Práce na zahrádce rozvíjí celou osobnost dítěte. Podporuje tělesný rozvoj a zdraví u dětí. Děti jsou zdatnější a otužilejší. Často vidím na dětech také osobní spokojenost a pohodu, pocity radosti. Pěstitelské činnosti napomáhají dětem chápat okolní svět a motivuje je to k dalšímu poznávání a učení. Děti se učí žít ve společnosti ostatních a přibližovat se normám a hodnotám naší společnosti uznávaných. Velmi oceňuji, že práce na zahrádce maximálně podporuje individuální rozvojové možnosti dětí. Integrované děti z naší školky se cítí na zahrádce rovnocenné. Stejně jako ostatní děti si zasadily stromeček, sklízí úrodu, hrabou listí a často jsou i šikovnější, než děti bez handicapu. Mají své cenné prožitky a radost. Osvědčil se mi postup činností na zahrádce s menší skupinou dětí a střídáním činností. K činnostem na záhoncích potřebuji, pokud mám integrované dítě ve třídě, např. dítě s autismem, asistentku. Část dětí si vezmu na záhonky, nebo jdeme sbírat ořechy apod., část dětí zůstane na průlezkách, pískovišti apod. s asistentkou nebo druhou paní učitelkou. Po určité době se děti vystřídají. Tento způsob střídání se nám velmi osvědčil. Práce na zahrádce poskytuje dětem i včasnou speciálně pedagogickou péči. Při správné motivaci jsou pěstitelské činnosti pro dítě radostí, příjemnou zkušeností a hlavně zdrojem dobrých a spolehlivých základů do života i vzdělávání. Radost z práce na zahradě mají i děti, které nevyvíkají ve znalostech nebo děti s různými handicapy.

Myslím si, že je důležité být součástí živé přírody, pozorovat životní cykly a zákonitosti života, poznávat křehkost života a zdravý a nenahraditelný je i pobyt na čerstvém vzduchu. Velmi cenné pro život je, když děti vidí, že v životě má vše svůj pravý čas. Učí se čekat. Nemohou přeskočit žádné časové období, nic uspěchat. Jako v lidském životě. Zvláště v dnešní době je tato vlastnost velmi cenná, protože lidé chtějí všechno hned. Další důležitou věcí, kterou vidím, je to, že není samozřejmost, pokud dětem něco na zahrádce vyrostne. Nezáleží jen na nás a na naší péči. Vede nás to k větší vděčnosti a poté, co jsem si přečetla knihu, kterou sepsal kolektiv pedagogů „Děti aby

byly a žily“ si začínám uvědomovat stále více, jak je důležité i z pedagogického hlediska rozvíjet u dětí vztah k přírodě jakoukoliv formou už od nejtělejšího věku, protože to má nesmírný vliv a význam na budoucí život člověka i společnost.

Příloha VI – Názory rodičů

Otázka: „Jak mohou pěstitelské činnosti prospět vašemu dítěti?“

(Uvedené citace neprošly jazykovou korekturou)

„Jsme moc rádi, že mohou děti ve školce pracovat na zahrádce, že vidí, že než něco vyroste, stojí to plno námahy. Také jsme rádi, že mohou u vás vidět i okrasnou zahradu.“

„Myslím, že dětem dává tento druh činnosti velmi mnoho, a to po všech stránkách jejich vývoje. Dělalí tyto věci s chutí, jsou venku a jsou tam rády, jsou naplněné a spokojené. Myslím, že se jedná o jednoznačně přínosnou činnost z mnoha pohledů. – poznávání rostlin, zvířátek, pozorování vývoje (semínko, klíčení, sázení, růst, zrání). Zajišťování „základních potřeb“ k životu (vod, kypření, plení, protrhávání). Zjištění, že všechna zvířátka nejsou jen škůdci, ale i pomocníci. Podpora vlastností – láska, trpělivost, pracovitost, práce v kolektivu, cit k přírodě, ohleduplnost, potřeba pomáhat. Vnímání času (kolik času a úsilí je potřeba k vypěstování kytičky, ředkvičky, jahody apod.), ročních období, vegetačních období, nepříznivých faktorů (horko, škůdci...) a učení se jejich možné eliminace. Také zjištění, že nejsme všemocní. Rozvoj motoriky a vnímání krásna.“

„Kromě toho, že se děti naučí něco o rostlinkách, určitě je to naučí trpělivosti a zručnosti.“

„Vždy je užitečné se něčemu novému přiučit.“

„Podporuje ekologické cítění a myšlení a podporuje vztah k přírodě.“

„Začnou si vážit vlastní práce, potažmo práce cizí.“

„Mohu jen říct, co to přináší mně, pocit radosti a uspokojení, když se podílím na vytvoření něčeho krásného, když pozoruji, jak krásně rostliny rostou. Myslím, že dětem to zároveň umožňuje pochopit život v přírodě a vytvářet si vztah k živému, k přírodě.“

„Děti pochopí řád přírody, naučí se trpělivosti a pracovitosti.“

„Určitě prospěje, protože nemáme možnost každodenní práce na zahrádce, naučí se nové dovednosti, budou mít radost ze sklizených plodů a větší vnímavost k přírodě.“

„Dítě pozná hodnotu práce, co vše je třeba udělat, než je možné sklízet. Učí je to trpělivosti – musí čekat, než si pochutnají na sklizni. Možná si i uvědomí, že všechno má svůj čas.“

„Pro děti je zahradničení příležitostí k přirozenému poučení o životě, ke spolupráci s ostatními, obsahuje i prvek naděje – těšení se na první lístky, květy, plody.“

„Jsem ráda, když se naučí a pochopí, že vlastní prací může získat něco pěkného a vidí, že jídlo (zelenina či ovoce) neroste samo od sebe, ale musí se o to starat a věnovat tomu čas (má nějakou hodnotu a ne tak snadno se pak vyhodí do koše).“

„Učí se trpělivosti, zlepšuje si zručnost, uvědomuje si náročnost určité práce (zahradničení) a nakonec má radost z výsledku své práce.“

„Zahrádka prospěje a moc! Vůbec by mi nevadilo, kdyby jste měli třeba i nějaké králíčky či slepičky. Děti se dozví, kde se potraviny berou, že nevznikají v supermarketu. Róza ráda zalévá a Mikeš rád hrabe listí.“

„Citlivý vztah k přírodě, pochopení koloběhu – jaro, léto, podzim, naučení zodpovědnosti a pravidelné péče.“

„Fyzická práce dnes dětem všeobecně chybí, proto vítám, když jsou k ní děti vedeny a je jim umožněna.“

„Dítě získá zručnost, naučí se pracovat, získá zkušenost s přírodním materiálem, zjistí, že je potřeba určitá“

„Od té doby, co chodí Štěpán do školky, nosí domů různá semínka a snaží se z nich vypěstovat rostlinku. Líbí se mi to.“

„Děti vidí, že je potřeba nejprve pracovat, starat se a teprve potom získají odměnu – úrodu nebo krásnou květinu...“

„Určitě prospěje, už proto, že nemáme možnost každodenní práce na zahrádce. Naučí se nové dovednosti.“